Stockholms universitet

Denna digitala kopia är tillgängliggjord av Stockholms universitetsbibliotek. Upphovsrätten har upphört. Får användas i enlighet med gällande lagstiftning.

This digital copy is provided by Stockholm University Library. Its copyright has expired. May be used according to current laws.

Kempe, Arvid
Studier öfver den isländska juryn enligt Grågås

1885

Stockholms Universitetsbibliotek (ägare/owner)

Studier öfver den isländska juryn

enligt GRÅGÅS.

Af

ARVID KEMPE.

Inledning.

Den vidtomfattande betydelse och användning, som juryn under detta århundrade allt mera fått i den moderna rätten, har öfver detta rättsinstitut framkallat en utomordentligt rik literatur i synnerhet i England, Tyskland och Frankrike. När man från England till fastlandet öfverflyttade juryn i dess moderna gestalt, missuppfattades institutet på flerfaldigt sätt, hvilket bland annat äfven föranledde djupgående undersökningar af dess utvecklingshistoria. Försöken å tysk och fransk sida att inom den egna nationella rätten finna anknytningspunkter och förutsättningar härför motsvaras å engelsk sida af framställningar af den engelska juryns historia, och efter lifliga meningsutbyten och noggranna forskningar har härur öfver detta ämne en rik vetenskaplig literatur framgått, som för juryns förhistoria lemnat vigtiga resultat.

Äfven på den nyare nordiska rättens område har detta institut sökt vinna inträde. Men liksom institutet här hittills fått ringa användning, har det ej heller här framkallat samma rika literära produktion. Man har mottagit det i dess moderna form och föga intresserat sig för de likartade inrättningar, som funnits i den äldre rätten. De bidrag, som af nordiske författare lemnats öfver juryn i den äldre nordiska rätten, äro få och spridda, och ännu saknas häröfver speciella och uttömmande undersökningar, stödda på ett samladt och systematiskt ordnadt material, både hvad beträffar de särskilda rätterna och rättsområdet i dess helhet. Såsom sådana kunna vi ej anse de bidrag, som lem-

nats genom Kolderup—Rosenvinges, Larsens, Stemanns, Sylows med fleres undersökningar öfver den danska rättshistorien, genom Schlyters, Nordströms, Hjärnes och Uppströms framställningar af detta institut i den fornsvenska rätten och genom Michelsens, Maurers med fleres för hela rättsområdet.

Detta institut är emellertid kanske djupare rotadt i de nordiska folkens rättslif än i någon annan forngermanisk rätt och har åtminstone inom ett af deras rättsområden haft en större betydelse, än någonsin varit fallet till och med i det land, som är den moderna juryns hemland.

Det är juryn i den fornisländska rätten detta gäller, och den eger äfven af andra skäl ett stort intresse.

Den fornisländska rätten eger den betydelsen att hafva uppstått på germanisk grund utan främmande inflytelse och att uteslutande på denna grund hafva utvecklats till en höjdpunkt, som ingen annan forngermanisk rätt uppnått. Dess företräde består framför allt i dess systematiskhet. Särskildt framträder denna i reglerna för processen. De upptaga ej ändlösa uppräkningar af straffbestämmelser, rättsbegreppen hafva fått fasta och koncisa uttryck, ledande principer genomgå det hela, och utpräglade bestämda former framstå som resultat af en förvånande skarpsinnighet och juridisk bildning. De faktorer, som härtill medverkat, äro folkets sjelfstyrelse, som var utmärkande för fristatens alla samfundsinrättningar, de största som de minsta, dess utvecklade rättsmedvetande och dess allmänna rättsbildning. Det är af dessa skäl, som den fornisländska juryn erbjuder så stort intresse, och som jag valt den till ämne för min framställning.

En undersökning öfver detta ämne stöter emellertid på flera svårigheter. Den fornisländska rätten hann aldrig få en fullständig kodificering. Sådan den finnes i Grågås, är den en uppteckning af ett i utveckling stadt lagarbete, omfattande mer än det sista århundradet af fristatens tillvaro, till hvilket en mängd heterogena beståndsdelar fogats. Det gäller derför vid en sådan undersökning att utsöndra dessa så väl som andra tillsatser, hvilka under förfallets tid vidfogats den egentliga kärnan.

De författare, Arnesen, Repp, B. Einarsson, Dahlmann, Michelsen, Maurer och Hertzberg, hvilka, mer eller mindre ingående i frågans kärnpunkter, förut behandlat den isländska juryn, hafva så långt ifrån uttömmande begagnat materialet, att man med fog kan påstå, att det af dem ännu blott ytligt blifvit vidrördt. Senast har emellertid Finsen i ordboken till sin 1883 utgifna edition af Grågåsen framlagt en del värdefulla resultat af sina undersökningar

öfver den fornisländska rätten och deribland äfven öfver juryn. Som dessa uppgifter meddelas i lexikalisk form, kunna de ej gifva en omfattande och klar öfverblick öfver denna fråga, i det de äro ofullständiga, lemna flera vigtiga frågor obesvarade eller oberörda och öfver hufvud mera tjena till att gifva anvisningar än en systematisk framställning.

Mina studier äro ett försök till en sådan, men jag vill dock erinra, att ämnet af mig behandlats mera ur historisk och språklig synpunkt än ur egentligen rättslig. Hufvuddragen af denna afhandling innehöllos i en uppsats, som inlemnades till filosofiska fakulteten i Lund den 22 nov. 1882.

Första Afdelningen.

Första Kapitlet.

§ 1.

Det isländska uttrycket för jury är *kviðr*, hvilket närmast betecknar juryns utsaga, veredictum, och dessutom juryn sjelf, alla jurymännen. De äldre författarne öfver detta ämne, Schlegel, Dahlmann m. fl., härledde detta ord af *kveðja* och öfversatte *kviðr* med kallade, evocati. Det karaktäristiska, som gifvit den isl. juryn sitt namn, skulle således vara kallandet. Ehuru Maurer till en början anslöt sig till denna tolkning, som redan ur språklig synpunkt var oriktig, framstälde han dock emot densamma, liksom Vigfusson, sedan en annan, [1] som måste anses som den enda riktiga. De härleda nämligen *kviðr* af *kveða* och öfversätta det på ett tillfredsställande sätt med uttalande, utsaga, och utsagan blir sålunda det karaktäristiska för juryn. Denna tolkning passar äfven i rättsligt afseende, i det *kviðr* just är uttrycket för den egendomligt formulerade utsaga, som utmärker juryn, och endast begagnas om densamma, medan *kveðja* deremot begagnas utom om kallande af jurymän äfven om alla slags uppfordringar, kallande af vitnen, tillsättande af domare och värderingsmän o. s. v., och dessa alla kallas *kvaddir* = kallade, men kallade till juryutsaga heter *kviðar kvaddir*. Och det af *kveðja* bildade subst., hvars form är *kvöð*, är just uttryck för kallandet af alla dessa jurymän, vitnen o. s. v. När derför ordet *kvöð* på några enstaka ställen enligt Arnesens [2] och Vigfus-

---

[1] Island s. 381. [2] Isl. Rættergang s. 188.

sons uppgift förekommer i betydelse af jury, är detta både en ovanlig och oriktig användning af ordet. Rimligare är deremot öfvergången i betydelsen af ordet *kviðr* från utsaga till uttryck för juryn, som afgifver denna utsaga, för jurymännen samfäldt, och är analog med öfvergången i betydelsen af ordet *vitni* i den fornnorska rätten från vitnesbörd till personen, som afger det. Den enskilde jurymannen betecknas med uttrycket *kviðmaðr* (till sin bildning analogt med *vitnismaðr*), hvilket dock sällan förekommer, ty vanligen, dock ej i sing., begagnas *búar* = jurymän, der man ej behöfver frukta misstag till följd af dess vidsträckta betydelse. Ännu ett nytt led i begreppsutvecklingen framträder i ordet *kviðburðr*. Detta ord betecknar egentligen framsägandet af juryutsagan, men genom en mindre skarp distinktion af betydelsen har det af rättsuppteckna ren på åtskilliga ställen användts som beteckning för juryutsagan, i det *kviðr* så ofta användts som uttryck för juryn, att han här och der liksom glömt dess ursprungliga betydelse och derför i stället användt *kviðburðr*.[1] Analog härmed är bildningen af orden *vættisburðr* och *vitnisburðr*, som synes hafva tillkommit under liknande öfvergångar i betydelsen. Det vanliga och allmänna uttrycket för så väl juryutsagan som juryn är emellertid *kviðr*, men för att undvika förvexling öfversättes städse i det följande *kviðr* i dess första betydelse och behålles i dess andra, der ej det allmänna ordet jury begagnas.

Det gifves i den isl. rätten olika slags *kviðir*, och en kvid kunde ej ge utsaga i mål, som hörde under en annan. Olika namn finnas ock för de olika slagen af kvider, och olika indelningsgrunder gifvas. En indelning, som redan vid en flyktig granskning möter oss i Grågås, är den i *sóknarkviðr* och *varnarkviðr*. En jury kan nämligen kallas af käranden att gifva bevis för anklagelse, *til sóknar*, och kallas då *sóknarkviðr*. Men en jury kan äfven af svaranden kallas att gifva bevis för något, som kan tjena honom till försvar, *til varnar*, och kallas då *varnarkviðr*. Men huru förhålla sig härtill *frumkviðr* och *bjargkviðr?* Finsen gifver följande definition: "*frumkviðr* är den af käranden vid målets anläggning förda kviden i motsats dels till de kvider han sedan under målets gång kallade och dels till svarandens bjargkvid." Mot denna uppfattning talar dock G. I a 66, der det omtalas *frumkviðr* äfven *til varnar*. Lehmann och Carolsfeld[2] hafva också mycket riktigt framhållit, att begreppen kärande och svarande icke få tagas i sträng processuell mening utan sna-

---

[1] I Njála har förf. låtit äfven detta ord beteckna juryn, hvilket naturligtvis blir ett ännu mera oegentligt uttryck (se Vigfusson). [2] Die Njálssage s. 86—7.

rare som angripare och angripen. Fall anföras äfven af dem, då en bjargkvid kallas af käranden att bemöta invändningar, som framstälts af svaranden. Närmast synes emellertid Vigfusson komma den riktiga betydelsen, i det han öfversätter *frumkviðr* med första veredictum. Jag anser, att *frumkviðr* var den första juryutsagan (och äfven juryn, som afgaf densamma), hvilken afgafs i ett mål, vare sig att den förebragtes af kärande eller svarande, i motsats till de utsagor af samma kvid eller af för tillfället tillsatta kvider, som sedan afgåfvos om hvarjehanda biomständigheter under målets gång. Det vanliga är dock, att *frumkviðr* är detsamma som soknarkvid, och bjargkvid är identiskt med varnarkvid; Grågås brukar också ofta dessa uttryck för hvarandra, hvarför i det följande endast soknarkvid och bjargkvid upptagas som benämningar på de af kärande och svarande tillsatta eller begärda kviderna.

Denna indelning är dock mindre lämplig för en systematisk framställning af juryn, och jag väljer derför en annan, som är mera passande. Man kan nämligen skilja mellan två hufvudarter af jury, *búakviðr* och *goðakviðr*, hvartill dessutom komma juryn vid *prestadómr* och *fangakviðr*. De sistnämda hafva dock en helt ringa användning, hvarför den följande undersökningen hufvudsakligen kommer att gälla de begge hufvudarterna. Skilnaden består förnämligast deri, att buakviden tillsättes af någon af parterna sjelfva, medan godakviden tillsättes på partens begäran af goden. Vidare finnas vigtiga olikheter dem emellan i afseende på kompetensvilkor, antal o. s. v. Medan buakviden består af 9 eller 5 jurymän, består godakviden alltid af 12, hvarför den äfven fått namnet *tylftarkviðr*.

För fullständighetens skull må här äfven nämnas, att en missbrukande användning af kviden gjorde den och dess utsaga till en *egningarkviðr*.[1] En falsk utsaga kallades liksom den jury, som afgaf den, för *ljúgkviðr*.

Andra Kapitlet.

§ 2.

Som namnet *búakviðr* antyder, skall denna jury vara sammansatt af grannar, och *búar* är också det allmänna och för korthetens skull mest använda uttrycket för betecknandet af medlemmarne i en sådan jury. Emellertid kan man

[1] I a 65. Ordet bör härledas af *agn* = lockbete, deraf *egna* = meta, och deraf åter är *egning* bildadt.

beräkna granskapet efter olika grunder, och detta finna vi också vara fallet i mål af olika slag. Den grundtanken är dock gemensam för alla dessa beräkningar, att jurymän alltid valdes från ett sådant granskap, hvarest man kunde vänta sig att finna de för i fråga varande mål bäst underrättade. I de flesta fall voro grannarne till den anklagade de bäst underrättade om hans skuld eller oskuld, när mot honom riktats en anklagelse. Men hade ett dråp eller en annan våldsgerning skett, var det tydligt, att de bäst underrättade skulle vara att finna just i den trakt, der brottet begåtts, och ej i den anklagades hembygd. Dessa begge uppfattningar äro vexelvis bestämmande allt efter målens olika natur. Det vanligaste var, som sagdt är, att *heimilisbúar*, grannar till svarandens lagliga uppehållsplats, *lögheimili*, blefvo valda. Det andra fallet var, att *vættvangsbúar*, grannar till den plats, der den brottsliga handlingen begåtts, blefvo utsedda. Ordet *vættvangr* skrifves och tolkas olika, men är ännu etymologiskt oförklaradt. [1] Grågås säger visserligen [2]: "det anses för *vættvangr* så långt, som en pil kan skjutas åt fyra sidor från den plats, der första angreppet skedde, om det är ute eller inne," men det är ej en etymologisk öfversättning af ordet. Emellertid synes en jury, sammansatt af *vættvangsbúar*, haft sin ursprungliga användning, som ofvan blifvit antydt, i mål om dråp, slag, sår, pinande och dylika våldsgerningar. G. I a 157 och II 316—317 stadgar detta som regel. Sedan användes den äfven i mål om otukt och våldtägt [3] och om niddikt, framsagd på lagberget. [4] Här öfversättes *vættvangr* derför med en vanlig juridisk term: stället för brottets begående. Samma tanke, att grannar till platsen för brottets begående borde kallas, ligger äfven till grund för deras kallande till jurymän i åtskilliga andra dylika mål, ehuru ej jurymännen uttryckligen kallas *vættvangsbúar* eller platsen, der brottet begicks, *vættvangr*, såsom då någon af ondska ödelägger annans egendom, då *búar* kallas *þaðan fra um þann stað er illverkit var gert*, [5] eller när brand anlägges, då *búar* kallas *fra brennustaðom*, [6] eller då man kallar *buar þaðan fra er söc gerþiz*, [7] eller *buar þeir er næstir ero hræum*, [8] eller *buar þeir er næstir bua fundinom*, [9] hvarvid man egentligen blott omskrifver uttrycken. Men samma grundtanke finner äfven användning på den civila processens område, der det naturligtvis ej kan

---

[1] Mot Finsens förmodan, att det är det ställe, från hvars granskap vitnen, bevis skola framskaffas, kan den invändningen göras, att ordet i sådant fall bort heta *váttvangr* eller *vættisvangr*. [2] I a. 148, II 304. [3] I b. 48, II 177. [4] I b. 184, II 393. [5] I b. 117, II 230. [6] I b. 185, II 378. [7] I b. 146, II 301. [8] I b. 154 men II 350 uttryckl. *vættvangsbúar*. [9] I 659, II 183, 202.

vara fråga om stället för brottets begående, men der det är fråga om stället, der det omtvistade föremålet finnes eller funnits, och i hvilka fall man naturligtvis ansåg, att grannar till en sådan plats skulle vara bättre underrättade än sådana från granskapet af svarandens bostad. Förhållandet finner sin naturliga förklaring deri, att i den isländska rätten liksom i den forngermaniska i allmänhet icke finnes någon skarpt uppdragen gräns mellan civila och kriminella mål. Till följd af bifogade bötesbestämmelser ser det ofta nog ut, som om den förlorande parten i ett civilmål tillika blefve skyldig till en förseelse af kriminell natur. Till följd häraf är behandlingen af målen ej heller mycket olika, om ock civilmål handläggas vid privata domstolar. Vi finna sålunda i G. II *engibúar*, [1] som bo närmast den äng, hvarom mål är väckt. G. I kallar dem *buar þeir er næstir bua engi.* [2] De användas vid *engiðómr.* Vid mål om vissa slags olaga begagnande af skog tillsättes jury bestående af *skógarbúar* [3] eller *buar þeir er næstir ero þvi rioðre er* o. o. v. [4] Vidare förekomma *landbúar* i tvist om gränsmärke, [5] eller då jord är försåld, oaktadt kraf hvilar derpå, [6] då *málajörð* blifvit försåld utan tillbud [7], då kvinnas jord blifvit afhänd utan förmyndares tillstånd, [8] då det kontraktsenliga underhållet af omyndig ej blifvit uppfyldt att ge utslag om kontraktet men *heimilisbúar* om underhållet, [9] eller kallas de *buar þeír er næstir ero landi þvi* [10] i mål om inlösning af genom förmyndare från omyndig arfving afhänd jord. Deras kompetens är sålunda vidsträcktare i G. II. än i G. I. Deremot har ej G. uttrycken *rekabúar* och *hafnarbúar* [11] för några slags jurymän. Men granskapet, hvarifrån jurymän för vissa mål skola tagas, beräknas så, att vi få: *búar þeir er næstir búa rekanom* eller *fjöru* i mål om landdrifven hval; [12] *búar fra hofn*, om dråp eller mord begåtts å fartyg; [13] *buar þeír er næstir bua höfnini*, då man begagnat annans fartyg; [14] *búar þeír er næstir ero afrétt* vid *afréttardómr* i mål om begagnande af allmänningen i högbergen; [15] *búar þeir er næstir búa ánni eða veiðstoðinne* i mål om fiske och jagt [16] o. s. v. I vissa fall är det klart, att de begge principerna för beräknandet af granskapet skola kollidera. Antingen söker då Grågås att gifva närmare bestämmelser för sådana fall, såsom då det heter, att vid tvist om råmärke skola *landbúar* ge utslag om detta, men *heimilisbúar* om den lagliga åtkomsten till jorden; [17] att i mål om försåt skola

---

[1] II 456. [2] I b. 85. [3] I b. 110, 112, II 474, 477. [4] II 476. [5] I b. 82, II 424. [6] II 418. [7] II 438—9. [8] II 420. [9] II 444. [10] I b. 77, II 414. [11] Såsom Maurer uppräknar Island s. 382. [12] II 519, III 390. [13] II 379, 385. [14] I b. 69. [15] I b. 1171, II 490, 493. [16] I b. 123, II 509. [17] I b. 82, II 424.

vættvangsbúar kallas, om anslaget fullbordas, men i annat fall *heimilisbúar;* [1] och att i mål om hor med gift kvinna skola kallas *buar fra vættvangi ef maðr veit enn elligar fra heimili haus.* [2] Eller också ger Grågås valet emellan begge principerna öppet, såsom när tingsman olagligen varit borta från vårtinget, då man antingen får kalla hans *heimilisbúar* eller *buar þeir næstir bua þingvellinom.* [3] Det sistnämda slaget jurymän kallas äfven, då strid uppstått på Altinget, efter det de egentliga tingsförhandlingarna äro afslutade. [4] Uppstår striden förut, tillsättes en *búðakviðr*, [5] som består af 3 personer från hvar af de 3 närmsta bodarna. I begge fallen äro de kallade jurymännen att anse som *vættvangsbúar.*

Fall kunna dock inträffa, då hvarken det ena eller andra betraktelsesättet i afseende på granskapets beräknande kan tillämpas vid kallandet af jurymän, men då likväl grundprincipen för allt kallande af buakvid iakttages. Detta inträffar vid domstol, der mål mot främling anhängiggöres. Då kallas *domstaðarbúar* d. v. s. de som bo närmast intill den plats, der domstolen sättes, [6] eller ock kallas 9 *heimilisbúar* till kärandens gode. [7] Så skall ock vid *féránsdómr* den, som begär densammas tillsättande, dit kalla fem *búar*, som bo närmast den plats, der domstolen skall hållas, och dessa jurymän äro skyldiga att afge alla juryutsagor, som behöfvas, hvem som än begär dem. [8] För att afge juryutsaga i mål, som förekomma vid *skuldadómr*, kallas af den, som anhållit om dess sammankallande, fem *buar þeir er næstir bua því er domrinn scal vera.* [9] I mål om olofligt tiggeri kallas *buar fra stefnustöðum.* [10] I tiondemål begagnas äfven *búar frá stefnustöðum*, men då stämningen skall ske *at heimili þess er sóttr er*, så äro de i sjelfva verket *heimilisbúar.* [11]

Sådana synas de grundsatser vara, hvilka varit bestämmande vid beräknandet af det granskap, från hvilket en buakvid skulle tagas, men om ock dessa äro faktiskt genomförda, hafva dock uttrycken derför ej blifvit följdriktigt iakttagna. Om det nu beror på förbiseende af kompilatorerna af G. eller af bristande systematiskhet deri, hvilket vi lemna derhän, så missbrukas i G. uttrycket *heimilisbúar* och användes emellanåt som teknisk term för alla slags *búar* utom *vættvangsbúar*, hvilka då fattas i den här först angifna och inskränktare betydelsen.

---

[1] I a. 184. [2] I b. 48, II 177. [3] I a. 107. [4] I a. 177, II 353. [5] I a. 176—7, II 347, III 453. [6] I b. 74. [7] II 263. [8] I a. 85, 112—13. [9] I b. 149, II 225. [10] I a, 140. [11] I a. 208, II 50, III 47 m. fl.

§ 3.

Fästa vi oss vid antalet af jurymän i buakviden, se vi en genomförd skilnad mellan niomannajury och femmannajury, och det gäller då att finna en regel för denna åtskilnad. En sådan kan uppställas efter arten af det straff, hvarpå käromålet går ut. De straff, som förekommo i den isländska rätten, voro *útlegð*, *fjörbaugsgarðr* och *skóggangr*. *Útlegð*, som bestod i böter, ålades för mindre förseelser, och i alla mål, i hvilka käromålet gick ut härpå, användes femmannajury. *Fjörbaugsgarðr* eller landsförvisning och *skóggangr* eller fredlöshet voro straff för svårare brott, och i mål, i hvilka käromålet gick ut på ett sådant straff, ansåg man nödigt att använda niomannajury. I ett fall nämner G. träldom som straff, och då användes niomannajury, [1] hvilket är naturligt, då ju detta straff är ännu strängare.

En sådan allmän, en gång för alla uppställd regel finna vi visserligen ej i G., men dels skall den enligt G:s egna ord uttryckligen gälla för alla mål i vissa afdelningar af lagen såsom i *Kristinna laga þáttr* [2] och *landbrigða þáttr*, [3] och dels upprepas den för mål af hvarjehanda slag med ofvan nämda straffbestämmelser i alla delar af lagen så ofta, att den betraktas som en bekant formel, hvarför i handskrifterna vanligen blott första bokstafven af hvarje ord är använd som förkortningstecken. Dessutom hafva vi lagens egna ord för, att man var noggrann med den olika sammansättningen i afseende på antalet af jurymän för olika mål. Det heter nämligen, [4] att om 9 buar äro kallade, der det endast skulle vara 5 eller omvändt, eller om buar äro kallade i mål, i hvilka tolfmannajury skall afge utsaga eller tvärtom, skola jurymännen gå till domstolen och inför tillkallade vitnen säga, att de för den skull ej kunna afgifva sin utsaga, att rätt antal icke blifvit kalladt, och samma skyldighet åligger gode, om godakvid blifvit tillsatt, der buakvid skulle användts.

Och dock förekomma flera undantag från den gifna regeln. För det första finnes en mängd fall, då i mål, i hvilka käromålet går ut på landsförvisning eller fredlöshet, icke niomannajury utan tolfmannajury skall användas. För hvilka dessa äro skall i kap. om godakviden närmare redogöras. Här är sålunda den efter G. uppstälda regeln för vid. För det andra finnes en mängd rena civilmål, i hvilka ej några straffbestämmelser förekomma, men för hvilka buakvid användes, och här är sålunda regeln för trång. De lemnas emellertid tills vi-

[1] I b. 165. [2] I a. 36, II 45, III 41 o. s. v. [3] I b. 139, II 506. [4] I a. 143.

dare å sido för att sedan åter upptagas till behandling. Men dessutom återstå åtskilliga undantag, hvilka icke falla inom någon af de nämda kategorierna, och för hvilka en annan förklaring måste sökas. Oaktadt alla sina brister eger dock Grågås så stor systematiskhet, att dess anda egentligen icke tillåter några undantag från dess allmänna, det hela genomgående principer. Jag anser mig derför med full rätt våga antingen reducera eller söka förklara dessa undantag.

Deras uppkomst kan bero 1) antingen rent af på ett slarf af en afskrifvare eller kompilator, eller 2) derpå att G., sådan vi hafva den, är en uppteckning af ett i utveckling stadt lagarbete, deri bestämmelser af senare datum införts vid sidan af äldre, eller ock 3) slutligen derpå att man af hänsyn till yttre förhållanden måst göra ett undantag.

Undantagen äro följande:

1. Om de till skifte af jord kallade grannarne ej infinna sig, dömas de till böter och att 14 nätter efter *vápnatak* skifta jorden. Göra de det ej, straffas de med landsförvisning, och man skall i målet derom *queðia heimilisbua 5 til þess er sóttr er.* [1] Att det här blott är slarf af afskrifvaren visar G. II, som har samma bestämmelse, men der det står: "*oc scal queðia til heimilisbua 9 a þinge þess er sottr er til fjörbaugssaca enn 5 til utlegða.*" [2]

2. Af samma slag är undantaget i G. III 432, der det stadgas femmannajury, då anslag ej blifvit fullbordadt, men niomannajury, då det skett. Vid jemförelse med G. I a. 184 och II 369 finner man genast, att undantaget blott tillkommit genom en slarfvig afskrifvare.

3. Af mera intresse äro följande undantag i mål om underhåll af fattiga.

Enligt G. I b. 178—9 och II 257 stadgas landsförvisning som straff för den, som ger mer eller mindre än det lagliga underhållet till den fattige, och likaså om de af hreppsmännen tillsatte *sóknarmenn* underlåta att beifra brott mot fattigvårdsstadgarne, hvilket senare äfven II 256 innehåller, och skola enligt dessa 3 anförda ställen i alla sådana fall en femmannajury tillsättas. I likhet med Maurer [3] anser jag, att dessa stadganden härröra från en senare tid, då man skärpt straffen för underlåtenhet att iakttaga de gifna föreskrifterna, utan att man på samma gång tänkt på eller ansett af nöden att ändra bestämmelserna om antalet af jurymän. För denna uppfattning tala utom de af Maurer anförda grunderna äfven följande omständigheter. För det första skall man enligt de nya bestämmelserna i G. I och II stämma till Alting eller vårting, me-

---

[1] I b. 87—88. [2] II 447. [3] Island s. 315—316.

dan man enligt I § 234 skall afgöra saken i *hreppadómr* och blott i det fall hänskjuta den till Alting, att det är så nära inpå altingstiden, att *hreppadómr* ej kan sammanträda. Jag delar nämligen med Maurer den uppfattningen gentemot Finsen, att de privata domstolarne äro äldre än de offentliga, eller att åtminstone, om de äro liktidiga, de offentliga domstolarnes verksamhet inkräktat på de privatas område, och att de kommit att upptaga mål, hvilka förut tillhört de privata att afgöra. För det andra tillägges i de i fråga varande bestämmelserna (G. I s. 177 och II 257) biskoparne en myndighet och en rätt till ingripande i fattigvården, hvarom G. I § 234 ej innehåller något, och som, om den faktiskt utöfvats af någon mäktig biskop, dock måste anses härröra från en temligen sen tid. Visserligen kan man invända, att fattigvården i den katolska tiden tillhörde kyrkan, men på Island tillhörde den kommunen. Ett sådant ingripande af offentlig myndighet är för öfrigt ej förenligt med det äldre åskådningssättet, och i de fall, för hvilka nödvändigheten af ett sådant hunnit genomtränga rättsmedvetandet, var det goden, som fick ingripa.

4. Följande undantag kan förklaras på samma sätt som föregående. Straffet har blifvit skärpt, utan att bestämmelsen om antalet af jurymän förändrats. För *búðsetumenn*, som utan tillåtelse af hreppsmännen slå sig ned, för kringstrykare och dem, som emottaga dem, är straffet enligt G. I § 113 landsförvisning, men femmannajury användes. Men denna § är enstående, någon annan handskrift har den ej, och G. II § 244 iakttager i sina föreskrifter om kringstrykare den vanliga regeln om 3 marks böter (så ock G. I § 82) och femmannajury.

5. Följande undantag synes svårare att förklara. Om någon köpt jord af kvinna utan målsmans medgifvande är straffet landsförvisning, men blott 5 *landbúar* användas.[1] Såvida här ej rent af är ett skriffel, kan detta und. ej förklaras på annat sätt, än att man vid en utförligare redigering af bestämmelsen om förbud att ingå köp med gift qvinna, som finnes i G. I § 152, och för hvilket böter stadgas som straff, intagit en senare strängare straffbestämmelse, utan att tänka på, att ett större antal jurymän dermed också borde kallas. Bestämmelsen finnes ej i någon annan handskrift.

6. Såsom tillägg af nyare datum kunna till följd af innehållets beskaffenhet följande tvänne undantag betecknas. G. I b. 47 stadgar landsförvisning som straff för kvinna, som går i karlkläder och omvändt, och femmannajury

---

[1] II 420.

skall afge utsaga. Samma upprepas visserligen I b. 203, och III 422 har första hälften af bestämmelsen, men den förekommer för öfrigt icke i handskrifterna af G.

7. Det andra undantaget är G. I § 233, som för spel med tärning om penningar eller deras värde stadgar landsförvisning som straff, men användning af femmannajury. Stället har ej någon motsvarighet i G. II eller III. Frånsedt att dessa begge undantag härstamma från en senare tid, kunna de ock förklaras så, att man för dessa mindre vigtiga mål ansett sig kunna undvara niomannajuryn och i stället begagna femmannajuryn såsom mera bekväm eller för att hjälpa åklagaren. Denna förklaring måste åtminstone antagas för följande fall.

8. Då inkalladt stämningsvitne ej infunnit sig i rätt tid på Altinget, är straffet landsförvisning, men femmannajury användes.[1] Likaså då juryman, som är kallad, uteblifver, användes femmannajury, fastän straffet är detsamma, som skulle följa i hufvudmålet och således kan vara af strängaste art.[2]

Ett omvändt förhållande framträder i följande undantag, i hvilka straffet är böter, men niomannajury användes.

10. Om någon kommer från en utomlandsresa, som har kraf på gods, hvilket en annan tagit i besittning för att njuta afkastningen, är straffet för den senare böter, men niomannajury användes enligt G. I a. 227 och II 72. J G. I betecknas detta stadgande som *nymæli*, och sjelfva innehållet är sådant, att man deraf kan sluta till dess nyare ursprung.

11. Om fordringsegare dör, skola hans söner eller andra arfvingar *sökia um handsalat erfðar fe við 9 bua quiþ a þingi oc lata varða 3 marca utlegð haldit.* Likaså förfares, när gäldenären dör, då den äldste af hans söner stämmes. Detta stadgande är lika i G. I § 221 s. 147 och II § 182 s. 220—1, men det betecknas i II uttryckligen som *nymæli.* Visserligen finner Maurer[3] deri, att Markus (*lögsögumaðr* 1084—1107) anföres i slutet af det stycke om *fjárleigur*, hvari detta stadgande finnes, ett skäl för, att det tillhört Haflidaskrå; men detta hindrar ej, att ett *nymæli* är inflickadt, tillhörande en betydligt senare tid, då de gamla processmedlen började råka i förfall. Den vanliga regeln iakttages för öfrigt öfverallt i detta stycke.

Såsom förut blifvit nämdt, passar ej den här uppstälda regeln för egentliga civilmål, och Grågås gifver ej heller någon för sådana fall. Dessa mål intaga dock en stor del af området för juryns verksamhet, som dessutom, enligt

---

[1] I a. 56. [2] I a. 60. [3] Art. Grågås i Allg. Encykl. 77 del s. 62.

hvad i andra afdelningen skall visas, griper utom sig och omfattar områden, som egentligen ej tillhöra densamma, i det jury begagnas i stället för sakkunniges utlåtande, att företaga delning o. s. v. Det gäller då att finna en regel för bestämmandet af antalet jurymän i dylika fall. Då det af den föregående framställningen bör vara klart, att antalet jurymän står i förhållande till brottets lindrigare eller svårare beskaffenhet och dermed ock till graden af det dervid fästade straffet, så att för mindre förseelser stadgas 5 och för svårare 9 jurymän samt för brott af särdeles svår beskaffenhet till och med 12 jurymän, hvarvid man ock, som längre fram skall visas, ansett en offentlig myndighets ingripande vara nödvändigt, så bör det vara naturligt, att i egentliga civilmål och i sådana fall, då juryns utsaga ersätter sakkunniges utlåtande och dylikt, ej fler än 5 jurymän kallas. Detta kunna vi också anse som regel, och så förfares också i de flesta fall.[1] Dertill kommer att femmannajuryn, såsom lättast att få sammansatt, var den lämpligaste att använda för dessa ofta förekommande fall. Derför föreskrifver ock G., att vid de privata domstolarne *engidómr*, *skuldadómr*, *féránsdómr*, *afréttardómr* och *hreppadómr*, skall, hvarje gång domstolen sättes, af käranden en femmannajury tillsättas att afgifva utsaga i alla frågor, för hvilka en sådan begäres. Men civilmål kunna vara af sådan vigt och betydenhet, att man anser nödvändigt att kalla ett större antal jurymän, såsom när det skall bestämmas, om arfving eger nog förstånd att sjelf öfvertaga förvaltningen af sitt gods.[2] Såsom redan förut framhållits, finnes dock i den isl. rätten icke någon tydlig gräns mellan civil- och kriminalmål. Böter och äfven svårare straff stadgas ofta i mål, som strängt taget ej äro af kriminell natur, och antalet jurymän förändras naturligen i mån härefter. Upplysande i detta afseende är G. I § 172 och II § 389 om mål angående inlösning af omyndig arfvings jord, som genom förmyndare afhändts. Straffet härför ökas med egendomens värde och dermed ock antalet af jurymän, som skall kallas. Men äfven förändras sammansättningen af juryn i civilmål, då i målet förekomma fall, för hvilka offentlig myndighets ingripande anses nödvändigt. Då tillsättes *goðakviðr*, d. v. s. en tolfmannajury. Men härmed hafva vi kommit in på området för godakvidens kompetens, och denna jury har, såsom sedan skall visas och förut blifvit antydt, en undantagsställning, för hvilken den af mig först uppstälda regeln för antalet af jurymän ej har tillämpning.

---

[1] Sådana finnas I b. 85, II 456; I b. 82, II 424; II 444; II 519; II 485; I b. 117, II 490 m. fl. [2] I a. 222—3, II 66—7.

§ 4.

I afseende på sättet för kallande af jurymän bör skiljas mellan *heimankvöð* och *þingakvöð*, mellan den kallelse, som försiggår hemma och på tinget. Innan jag emellertid inlåter mig på ett närmare skärskådande af denna fråga, måste jag för att förebygga otydlighet och missförstånd framhålla vissa allmängiltiga satser.

För det första får man ej sammanblanda kallandet af jurymän och deras framförande inför domstolen. För det andra kan för bjargkviden till följd af dess sammansättning ej förekomma *heimankvöð*. För det tredje kallas alltid på ting suppleanter för jurymän, som ej infunnit sig eller blifvit jäfvade. [1] För det fjerde säges: "*a þingi scal bua queðia jafnan ef maðr man eigi vatta*" [2] För det femte skola jurymän så väl som öfriga bevismedel, hvilka kallats till privata domstolar eller vårting, utan särskild kallelse infinna sig på Altinget, då man af en eller annan anledning dit vädjat målen.

Efter dessa föregående anmärkningar vill jag söka uppställa vissa allmänna regler för sättet att kalla jurymän, hvilka dock efter de omständigheter, som inverka derpå, gestalta sig något olika i tillämpningen.

I fråga om jury i mål, som skola handläggas vid privata domstolar, [3] är regeln att *heimankvöð* skall begagnas. Ett begagnande af *þingakvöð* motsäges af sjelfva detta ord, men fråga kan uppstå, om ej jurymän kunde väljas, då domstolen redan var satt. Såsom förut antydts, har man i allmänhet gått så till väga, att af käranden kallats före domstolens sammanträdande en jury af fem grannar till svaranden, hvilken skulle afgifva alla utsagor, som af ena eller andra parten begärdes. Men 1:o synes en särskild bjargkvid i vissa fall hafva fält sitt utlåtande, 2:o skulle man i brist på vitnen kalla jurymän, dock före domstolens sammanträdande, således *heimankvöð*, och 3:o säges, att juryman kunde jäfvas vid den privata domstolen lika väl som vid den offentliga, utan att något föreskrifves om, huru andra i de jäfvades ställe skola kallas. Den först angifna regeln bör dock fasthållas, och den först omnämda juryn var den egentligen verksamma. Uppstod någon svårighet, eller begicks något fel vid rättegången, gingo målen vanligen till de offentliga domstolarne.

---

[1] I § 34 och 35. [2] II 209. [3] De vigtigaste bestämmelserna för dessa finnas på följande ställen: *féránsdómr* I a. 88; *engidómr* I b. 85 (§ 176), II 456 (§ 406); *afréttardómr* I b. 116—7 (§ 202), II 490 (§ 430); *skuldadómr* I b. 149 (§ 223), II 225 (§ 184); *hreppadómr* I b. 175 (§ 234), II 253—4 (§ 219); *héraðsdómr* II 261—2.

Att åter gifva en regel för sättet att kalla jury i mål, som handläggas vid tingsdomstolarne, är svårare. Emellertid kunna följande regler uppställas:

Hvarje jury bestående af fem jurymän, som fungerar vid tingsdomstolarne, tillsättes på tinget.

Vid tillsättande af niomannajury brukas deremot i olika fall, *heiman-* och *þingakvöð*. Grågås angifver visserligen för hvarje fall, om det ena eller andra skall begagnas, men gifver ingenstädes någon allmängiltig regel derför, och en sådan, som alltid och utan undantag tillämpas, synes ock omöjlig att uppställa. Emellertid synes det dock, som om i allmänhet i de fall, då *vættvangsbúar* kallas, *heimankvöð* användes och *þingakvöð* åter, då *heimilisbúar* kallas. De fall, då niomannajuryn utgjordes af *vættvangsbúar*, äro till antalet vida öfvervägande, och vi kunna sålunda anse *heimankvöð* som regel och *þingakvöð* som undantag. Från den här uppställda regeln, och någon bättre synes ej möjlig att uppvisa, gifvas dock så många undantag, att de ej här kunna upptagas till behandling. Än gifver lagen rätt att välja mellan de begge sätten. [1] Än föreskrifver den, att då *heimankvöð* genom våld hindras, skall man i stället kalla niomannajury på tinget. [2] Än innehåller den verkliga undantag: då träl dräpes, är det nog med *þingakvöð*, [3] medan för dråp annars stadgas *heimankvöð;* samma skilnad göres, då ofri eller fri kvinna blifvit lägrad; [4] då man vållat, att någon faller af sin häst och deraf får skada, är det nog med *þingakvöð*, men om han dör, skall *heimankvöð* användas [5] o. s. v. Man har tydligen ansett, att *heimankvöð* var det säkraste sättet, men att *þingakvöð*, såsom behändigare och lättare, i enskilda fall vore att föredraga. I afseende på kallande af jurymän i *vígsök* har man ej alltid gått tillväga på samma sätt. *Eyrbyggjasaga* kap. 22 underrättar oss vid berättelsen om den rättegång, som Snorre gode förde om dråpet på sin måg Torbjörn, hvilken rättegång vi enligt den af Vigfusson uppställda kronologiska taflan kunna förlägga till år 982, att då var lag att ej kalla jurymän förr än på tinget. Men *Njála* (kap. 64, 113, 136 enl. Einarsson) [6] har redan en annan regel: jurymännen skola nu kallas hemma, och denna förändring skulle således försiggått inom tio år efter den i *Eyrbyggjasaga* omtalade rättegången. Häremot strider *Bandamannasaga* kap. 6, som visar, att det gamla sättet bibehållit sig längre, hvilket Einarsson riktigt anmärker, men detta kan enligt hans mening ej rubba "den sannfärdiga *Njálas* auktoritet" [7] Att betrakta *Njála* som en auktoritet i dylika frågor är

[1] II 383. [2] I a. 128. [3] I a. 190, II 395. [4] I b. 52. [5] I a. 155. [6] kap. 65, 115, 132 i uppl. af 1875. [7] sid. 115 i B. Einarssons art. om Grågås i Jur. Tidskrift 22 bind K—n 1834.

dock icke rådligt, hvilket framgår redan af hvad Maurer yttrat om dess ålder [1] o. s. v. och ännu mer af Lehmanns och Carolsfelds utförliga granskning af denna saga. Det senare arbetet framhåller dessutom ett fall (i rättegången om dråpet på Höskuld *Njála* 109—122), då *Njála* i olikhet med de andra fallen, då rättegångar af sådan art skildras, talar om *búakvöð á þingi* i öfverensstämmelse med den i *Eyrbyggjasaga* skildrade rättegången. [2] *Bandamannasagas* uppgift torde derför nog ega sin riktighet. Att i äldre tider *vættvangsbúar* kallats på tinget, och förfaringssättet sedan förändrats till *heimankvöð* är för öfrigt troligt af andra skäl. Lehmann och Carolsfeld [3] påpeka i likhet med Michelsen, [4] att ursprungligen i alla mål stämning företagits hemma. Detta har stött på svårighet, och *lýsing* har i stället företagits; men då denna var bunden vid en viss frist, har man tillåtit äfven *stefna* på tinget. Förändringen af kallandet af jurymän har då gått i motsatt ordning, först *þingakvöð* och sedan *heimankvöð*. Man kan nämligen antaga, som Michelsen anser, [5] att i äldre tider tingsförsamlingen städse var så stor och offentligheten af dess verksamhet så genomgripande, att man alltid kunde vara säker att på tinget anträffa de kring *vættvangr* närmast boende. Dertill hade man då så mycket större utsigt, när stämningen endast fick ske hemma hos den anklagade, och grannarne sålunda visste, att mål mot honom var väckt. Tidpunkten, när förändringen skett, kan ej bestämmas. Genom sedvänja har den så småningom inträdt och framträder som regel i det försök till kodifikation af den isl. rätten, som gjordes med Haflidaskrå 1117—1118. Hufvudinnehållet af *Vígsloði*, hvari reglerna härom förekomma, bör nämligen hänföras till Haflidaskrå, hvaraf *Vígsloði* bildat kärnan. [6]

Vilja vi nu närmare taga i betraktande, huru man gått tillväga vid *heiman-* och *þingakvöð*, så finna vi i Grågås en mängd detaljerade bestämmelser härför, af hvilka dock helt litet för oss eger något intresse. Den formalistiska andan i den isländska rätten gör, att minsta afvikelse från de lagstadgade formerna kommer den ouppmärksamme att förlora sitt mål, och derför öfverflödar ock lagen på minutiösa föreskrifter och formler, hvilka naturligtvis ej för vårt ämne ega någon direkt betydelse. Här upptages derför blott det allra allmännaste af dessa föreskrifter.

Skall *þingakvöð* ske, skall den, som kallar, gå till den bod, der den person är, som han vill kalla, och fråga honom, om han eger de nödvändiga kom-

[1] Maurer art. Grågås s. 67. [2] Die Njálssage s. 99. [3] s. st. sid. 47. [4] Die Genesis der Jury s. 92. [5] s. st. sid. 93. [6] art. Grågås sid. 55.

petensvilkoren, hvarpå han vid vite är tvungen att gifva riktigt svar, och derpå skall han i vitnens närvaro med i lag föreskrifven formel kalla honom.[1] På samma sätt bör det tillgå vid *heimankvöð* under tillkallande af vitnen o. s. v. Af mera intresse äro följande bestämmelser för det egendomliga fall, att begge parterna kalla jurymän till en niomannajury, hvilket inträffar, då angrepp skett från begge de stridandes sida. De, som sist började tillkallandet, skola kalla samma jurymän som andra parten och dock ega rätt att jäfva. Börja de samtidigt tillkallandet i hvar sin ända af bygden, äro de skyldiga att, när de mötas, säga hvarandra, hvilka som redan kallats, och hvilka de ämna ytterligare kalla. De skola då begge kalla samma jurymän och ega begge rätt att jäfva; de jäfva dem hvar och en senast tillkallade. Blifva de oense om, hvilka ytterligare skola kallas, eger den afgörande rätten, som hunnit kalla de flesta, när de mötas o. s. v.[2]

Sättet och tiden för kallande af jurymän står i viss mån i ömsesidigt beroende af hvartannat. Tiden för tillkallande af jurymän är äfven olika, efter som målen skola handläggas vid olika domstolar.

Hvad först beträffar de mål, för hvilka *heimankvöð* föreskrifves, och som skola före vid domstol på Altinget, stadgas, att om anledningen uppstår, innan 8 veckor äro gångna af sommarhalfåret, skall stämning ske, och skola jurymän kallas inom åttonde veckans utgång. Uppstår anledning senare, kan målsegaren antingen uppskjuta till nästa Alting eller också stämma till det först instundande Altinget, men då *er eigi heimankvöð til*, och han skall på tinget kalla 9 jurymän *þeir er næstir búa þeim stað, er hann a um at kveðia.*[3] För *útanfjórðungsmaðr* är dock i detta fall större frihet beviljad.[4] För de mål, för hvilka *þingakvöð* föreskrifves, stadgas åter, att alla vitnen och *sóknarkviðir* skola af käranden hafva kallats, innan domstolen drager ut.[5] Vid mål, som skola handläggas vid domstol på vårtinget, kan stämning ske huru sent som helst före detsamma, *nema heimankvöð se til*, ty då måste stämning och kallande af jurymän försiggå senast en vecka före vårtinget.[6] I afseende på tiden för *þingakvöð* på vårtinget gäller detsamma som för *þingakvöd* på Altinget. Vid mål, som skola före vid privata domstolar, gäller, att kallandet af den femmannajury, hvilken af käranden tillsättes att gifva utsaga, vare sig ena eller andra parten begär den, skall försiggå tre nätter före den dag domstolen sätter sig.

---

[1]) I a. 51—52. [2] I a. 162—3, II 323—6. [3] I a. 179—180, II 360—1. [4]) I a. 180, II 361. [5] I a. 51. [6] I a. 96.

§ 5.

Vi öfvergå till en undersökning af vilkoren för jurymans kompetens samt af hans rättigheter och skyldigheter som sådan.

Kompetensvilkoren äro absoluta och relativa. De absoluta uppräknas ingenstädes som sådana, men åtskilliga ställen gifva dock anvisningar på dem. [1] Dessa vilkor äro följande.

För det första fordras att i afseende på ålder och förstånd hafva laglig tingsmans egenskaper.

För det andra fordras att i kroppsligt afseende vara duglig till tingsresa. I stånd till tingsresa anses en man vara, när han kan rida fulla dagsresor, på betesplats fånga en fotnickad häst och ensam färdas på för honom bekanta ställen. Anm. 1. För den mans gård, som är oförmögen till tingsresa, kan man kalla hans son, styfson, måg eller fosterson, hvilka naturligtvis då måste ega de under 1 och 2 uppräknade egenskaperna. Anm. 2. För en kvinnas gård kallas samma personer som för en mans, som är oförmögen till tingsresa, och äfven hennes man, om han på gården har sitt *lögheimili.*

För det tredje fordras att ega förmögenhet till ett visst värde. "Blott de *búar* kunna lagligen kallas till jurymän, som hafva så stor förmögenhet, att de skola betala *þingfararkaup.*" [2] Han skall derför vara bonde och för hvar och en af sitt nödvändiga husfolk ega ett nötkreatur eller dess värde eller båt eller nät o. s. v. och alla de redskap, som för gårdens skötsel äro nödvändiga. Sålunda stadgas i I § 35 och § 89, men enligt § 89 medgifves äfven *einvirkis* (som bestyr sin landthushållning utan tjenare) kompetens, så vida på hvar och en af dem han har att försörja faller 2 kors värde. Detta synes dock vara en senare utvidgning, och Gr. II angifver det ock som *nymæli.* Äro två i bolag, skola begge kallas, om de behöfvas. Har man blott behof af en, kallas den närmaste eller jordegaren, om den andre är landbo. Gr. I. § 35 stadgar uttryckligen *griðmenns* inkompetens. Men vid den femmannajury, som fungerar vid privata domstolar, synes det vara sed, att 2 *griðmenn* kunde som suppleanter inträda, då 2 af de kallade bönderna uteblifvit eller jäfvats. Så säges åtminstone uttryckligen för juryn vid *hreppardómr*, *engidómr* och *afréttardómr.* Till och med i niomannajuryn tillåtas *griðmenn* att inträda, nämligen då de äro lagliga suppleanter enligt i anm. 1 om-

---

[1] Bestämmelserna härför finnas i I §§ 35, 77, 89; II §§ 287—289. [2] Om *þingfararkaup* se Maurers Island s. 149 o. f.

nämda grunder för till tingsresa oförmögen bonde och på hans gård hafva sitt lagliga hemvist. I förväg kan äfven nämnas, att ingen skilnad göres mellan bönder och *griðmenn* vid tillsättande af godakvid. Det ser ut, som om ursprungligen blott de egentliga bönderna, de till *þingfararkaups* erläggande skyldige, varit kompetente att kallas som jurymän, men att man alltmer nödgats vidga den krets, inom hvilken jurymän skulle tagas, och derför i vissa fall upptagit ej blott *einvirkjar* utan äfven *griðmenn*. Grunden härtill synes vara, att det invecklade rättegångssättet fordrade ofta användning af jury, och de till *þingfararkaups* erläggande skyldige, den egentliga kärnan af folket, hvarur jurymän såväl som domare skulle tagas, utgjorde jämförelsevis ett fåtal. [1]

Fullständigt inkompetente som jurymän voro alltså utländingar, trälar, fredlöse, vansinnige och omyndige. Sjuke och kvinnor kunde ej heller kallas, men voro de gårdegare, kallades suppleant för gården.

De relativa vilkoren för kompetens angifvas i källorna [2] med noggranhet och äro följande.

För det första fordras, att de, som skola kallas, äro *réttir at tengðum oc at frændsemi oc at guðsifium*, d. v. s. a) att de hvarken till kärande eller svarande få stå i naturligt slägtskapsförhållande i följande grader: anförvandter till och med tredje led (enligt kanonisk komputation) och besvågrade i första led; b) att de ej till käranden få stå i andligt slägtskapsförhållande, hvartill räknades de, som hållit en under primsignelse, dop eller konfirmation. Anm. 1. "När dråp förefallit, skall man jäfva juryn endast på grund af slägtskap till den man, som man lagligen utsett till dråpare, men ej för slägtskap till flere, oaktadt de varit med vid dråpet." Anm. 2. Dessa slägtskapsförhållanden såsom grunder för jäf skola endast beräknas för parterna sjelfva, ej för de ombud, som föra deras sak.

För det andra fordras i *vígsmál*, att de, som kallas till jurymän, ej skola stå i fiendtligt förhållande till käranden eller svaranden, d. v. s. att dråpsak ej förefallit mellan jurymannens ätt och kärandens eller svarandens.

För det tredje säges, att ingen kan vara juryman öfver sina egna hjon.

Det är klart af hvad förut derom yttrats, att man vid framställning af jäf mot jurymän äfven tog hänsyn till *leiðarlengð*, d. v. s. att en fjärmare boende uteslöts, då en närmare boende fans till den plats, från hvars granskap juryn skulle tagas.

---

[1] Antalet beräknadt af Maurer Isl. sid. 150. [2] I §§ 35, 77, 89 och II §§ 197, 286—289.

I den händelse att någon eller flera af jurymännen blifvit jäfvade af motparten, har man rätt att insätta andra kompetenta i stället. Finnas ej sådana närvarande på tinget, måste målet ånyo anläggas med ny jury till ett följande ting.

Att vara juryman var en allmän medborgerlig skyldighet för dem, som dertill voro kompetente, och som på vederbörligt sätt blifvit kallade. Infunno de sig ej på tinget på fastställd tid, när de hemma uppfordrats till tingsresa, blefvo de förvunna till samma straff, som stadgas för brottet, hvarom det mål blifvit väckt, för hvilket de blifvit inkallade som jurymän. [1] På tinget skulle de kvarstanna, så länge man hade behof af dem, och ej genom försenande af sin utsaga vålla målets förlust. Förseelser häremot bestraffades med *fjörbaugsgarðr*. [2] Å andra sidan har hvar och en, som fungerar som juryman, vare sig tjenare eller bonde, tingsmans rättigheter och har som sådan rättighet att att erhålla *þingfararkaup*. [3] Är han tjenare och kallas som suppleant för till tingsresa oförmögen bonde, är denne skyldig att gifva honom häst och föda. [4]

§ 6.

För att vinna en klar öfverblick öfver sammansättningen af *bjargkviðr* är det nödvändigt att behandla denna inrättning med afseende på dess förhållande både till buakvid och godakvid, hvarigenom äfven upprepningar undvikas.

För bjargkvidens sammansättande kunna följande regler uppställas.

1. Jurymännens antal är alltid fem.

2. Tillsättandet sker alltid, då domstolen blifvit tillsatt, således ej *heimankvöð*.

3. Gent emot en soknarkvid, som är buakvid, måste bjargkviden alltid tagas ur denna. Anm. 1. Består soknarkviden af 9 jurymän, skall svaranden derur taga fem till bjargkvid, som bo närmast intill honom eller till *vættvangr* o s. v., allt efter som granskapet skall beräknas, och har käranden rätt att framställa jäfsanmärkningar mot de af svaranden invalde, om honom synes, att denne ej riktigt iakttagit dessa grundsatser vid urvalet. [5] Anm. 2. Består soknarkviden af 5 jurymän, skola enligt samma regel de samma 5 jurymännen tagas till bjargkvid.

4. Gent en soknarkvid, som är godakvid, skall bjargkviden besättas med 5 grannar till svarandens bostad.

---

[1] I a. 60. [2] I a. 66, 107. [3] I a. 63. [4] I a. 44. [5] I a. 65.

5. Svaranden tillsätter enligt ofvanstående regler sjelf bjargkviden. [1]

Dessa regler upprepas på flera ställen i Grågås och iakttagas med noggrannhet. Undantagen från dem äro också mera skenbara än verkliga.

Mot tredje regeln synes följande bestämmelse strida: "*enn 5 buar scolo scilia um biargquiðo alla, heimilisbuar þess manz er sottr er, nema han se sottr við 9 buaquiþ, þa scal hann þaðan queðia 5 af þeim buom 9 til biargquiðar ser er þa er næstir ero vetvang þeim er fra var quatt.*" [2] Författaren har, som synes, visserligen kommit att tänka på, att då bjargkvid skall tagas ur buakvid, den kunde komma att blifva sammansatt ej blott af *heimilisbúar* utan äfven af *vættvangsbúar*. Tages hans regel efter orden, skulle i alla de fall, då soknarkviden utgöres af *skógarbúar* o. s. v., bjargkviden ej blifva besatt ur en sådan soknarkvid, utan i likhet med den mot godakviden tillsatta bjargkviden besättas med svarandens *heimilisbúar*. Det gifves dock ej något skäl att antaga ett sådant undantag, utan författaren har synbarligen under uttrycket *heimilisbúar*, hvilket, såsom i § 2 blifvit omnämdt, ingalunda var ovanligt, inbegripit alla slags *búar* i buakviden utom *vættvangsbúar*.

Ett egendomligt fall förekommer i Grågås I b. 24—25 och II 119—120. [3] Der stadgas nämligen, att om svaranden ej är på tinget, dit han blifvit stämd till öfvertagande af utfattig slägtings underhåll, förpligtigas käranden fråga den gode, hvars tingsman svaranden är, om han vill tillsätta en bjargkvid för sin tingsman. Vill han det ej, har käranden att sjelf tillsätta en jury, som har att uttala sig om svarandens förmögenhet är tillräcklig eller ej; och denna jury kallas soknarkvid. Men om någon annan på tinget för svarandens räkning tillsätter denna jury, är det *varnarkviðr*. I förra fallet har tydligen så stadgats, blott för att den vanliga rättigheten att jäfva skulle stå öppen för den anklagades vänner, hvilket ej var fallet, då denna jury ansågs som en bjargkvid. I senare fallet tillämpas blott en vanlig regel, att hvem som helst kan begära försvarsjury för den, som anklagas, om ej denne eller hans ombud är på tinget. I intetdera fallet är det något verkligt undantag från den vanliga regeln, hvilket framgår af jemförelse med G. I a. 70.

En viss likhet med detta fall erbjuder följande. G. II § 102 omtalar en bjargkvid, som på svarandens begäran tillsättes af hans gode i mål om *ómagi*, som blifvit förd utifrån till Island, och som ej der har någon anhörig. Deruti är dock detta fall olika det föregående, att svaranden, oaktadt han är närvarande,

---

[1] I a. 65—66. [2] I a. 69. [3] Samma ehuru ej så utförligt I b. 11 och II 117.

uppmanar goden att bilda bjargkvid. Denna § finnes dock blott i denna handskrift, den närmast föregående stadgar det vanliga förfaringssättet vid tillsättandet af bjargkvid för dylika mål, och denna § synes i likhet med öfriga, som innehålla bestämmelser om utländingar o. d., vara af nyare ursprung. Ännu mer stridande mot det vanliga förfaringssättet är följande fall. Om någon saksökes för tillvarataget gods efter i utlandet afliden person och räntorna derpå, skall han begära godakvid att gifva utsaga om hvad han vill och hvarpå han ej har vitnen. [1] Här fungerar således en godakvid som bjargkvid. Af samma skäl som i förra fallet anser jag denna bestämmelse vara en nyare inkonsekvent utbildning af och tillägg till det vanliga bevisningssättet och kan i alla händelser ej uppfattas som bevis för någon allmängiltig regel.

Vid de privata domstolarne var det, som förut blifvit nämdt, sed, att en jury tillsattes af käranden att afgifva utsagor i alla de fall, då sådana af den ena eller andra parten begärdes, utan att det säges, att jurymännen i sådana fall af svaranden särskildt kallas att bilda en bjargkvid, ehuru de faktiskt tjenstgöra som en sådan.

Vi komma till sist till den svåra frågan, om bjargkvid kan finnas, utan att en soknarkvid varit tillsatt, men i stället andra bevismedel användts af käranden. Lehmann och Carolsfeld förneka detta, i det de påstå, att de ej funnit något fall i rättskällorna, i hvilket efter ett af käranden förebragt vitnesbevis en bjargkvid skulle fälla sitt utlåtande, ehuru de å andra sidan framhålla, att ingenting positivt i rättskällorna talar mot ett sådant tillvägagående. [2] Åtskilliga fall finnas dock, som synas häntyda på något sådant, [3] men då de kunna omtvistas, lemnar jag dem derhän. Ett fall har jag dock funnit, som ej synes kunna tolkas på annat sätt. Om nämligen någon af sin gode begär godeförbud och goden nekar att gifva det, skall han taga vitnen derpå. Han har nu rätt att anklaga goden, och beviset föres mot goden med vitnen, men goden kan då kalla sina 5 *heimilisbúar* till bjargkvid att gifva utsaga om, att han ej visste, att personen i fråga var hans tingsman. [4] Man kan ej här förutsätta någon soknarkvid dessutom, ty den kunde ej hafva något att afge utsaga om i ett sådant fall. Jag anser dock bjargkviden i detta fall intaga en undantagsställning, ty i principen förutsätter i den isl. rätten en bjargkvid alltid en soknarkvid,

---

[1] I a. 242, II 92. [2] Die Njálssage s. 87—88. [3] t. ex. I b. 9, II 49, I § 263.
[4] I a. 103.

och alla regler för dess sammansättning så väl som för förhållandet mellan dess utsaga och soknarkvidens, hvartill vi sedan återkomma, tala positivt för detta förhållande.

Tredje Kapitlet.

§ 7.

I nära öfverensstämmelse med buakviden har *goðakviðr* utvecklats. Det vanligast förekommande namnet på denna jury är dock icke *goðakviðr* utan *tylftarkviðr*, men jag begagnar det första såsom mest karaktäristiskt för detta slags jury.

Godakviden tillsättes sålunda. [1]

Målsegaren i ett mål, hvari sådan jury skall begagnas, ställer en uppmaning till den gode, till hvars godord den anklagade hör, att tillsätta en godakvid. Uppmaningen och tillsättningen skola ske på tinget, således *þingakvöð*, och kunna försiggå till och med inför domstolen, [2] hvilket ej var fallet med buakviden. Goden kallar nu elfva jurymän, bönder eller tjenare lika godt hvilket, blott de tillhöra hans treding, för att med honom såsom sjelf tolfte juryman afgifva utsaga, vid hvars bildande han i händelse af lika röstetal har utslagsröst. Väckes ett mål mot goden sjelf, hvari godakvid skall förekomma, skall han visserligen kalla de 11 jurymännen, men käranden skall kalla den af godarne i samma tingslag, som är fjärmast beslägtad med den anklagade goden, att inträda i dennes ställe i juryn. De elfva skola då formulera utsagan, men goden skall framsäga den. Har gode sådant mål mot en af sina tredingsmän, skall han på samma sätt tillsätta juryn, men får ej deltaga i bestämmandet af utsagan, utan blott framsäga densamma. Samma kompetensvilkor, så väl absoluta som relativa, gälla så väl för medlemmarne i godakviden som i buakviden med blott de förändringar, som inträda genom dessa bestämmelser. [3] Olikheten ligger egentligen blott i en utvidgning af kompetensen och detta dels af den orsak, som förut blifvit omnämd, och dels till följd deraf, att då goden genom sin personlighet gaf ökad trovärdighet åt juryn, kunde fordringarna minskas för dess öfrige medlemmar. Hvad som föreskrefs om jäf, och huru man skulle bete sig, då jurymän jäfvats, samt om skyldigheter och rättigheter i afseende på buakviden gälde mutatis mutandis naturligtvis äfven för godakviden. Dessutom må nämnas, att om gode gjorde sig skyldig till att återhålla afgifvandet af utsagan, straffades han med

[1] I § 36 m. fl. [2] I § 26. [3] I § 36 jämförd med I § 25.

böter och förlust af sitt godord. Målsegare var i sådant fall svarandeparten, ty om utsagan tillbakahölls, betraktades den som afgifven mot honom.[1]

Från regeln om, att den gode, till hvars godord svaranden hör, skall tillsätta godakvid, finnes ett par undantag.

1. Om man på vårting saksöker utantingsman för det han burit ljugkvid, skall man uppfordra sin egen gode att bilda godakvid[2]. Skälet är tydligt: svarandens gode satt på annat vårting.

2. Då arfvingar kräfva gods, som tillvaratagits från skeppsvrak, skall käranden uppfordra sin egen gode att bilda godakvid till utsaga om, huru mycket den aflidne fört med sig ombord på fartyget. Svaranden kallar bjargkvid till utsaga om, huru mycket han har mottagit.[3] De olika utsagorna motivera afvikelsen från regeln.

3. Enligt G. I a 236 och II 71 tillsättes godakvid af kärandens gode för att afgifva utsaga i en invecklad arfsfråga. A dör på Island, hans arfving B vistas utrikes, hvarför arfvet tages i förvar af den till A på Island närmaste arfvingen X. Nu dör B utrikes, och hans arfving C stämmer X för att utfå arfvet. Men har B dött före A, skall enligt isländska arfsrätten X hafva arfvet och icke C. Juryn skall derför ge utslag, om A eller C dog först, och C's gode tillsätter den, sannolikt emedan man på hans ort bör hafva den bästa kännedomen om dödsfallet. Alldeles detsamma förekommer i G. I b. 197—8 och II 75—76 blott med den olikheten, att man skall uppfordra A's gode att bilda jury, ifall denne kan finnas, men annars C's gode.

4. Då ingen vill vidgå sig vara svarandens gode, uppfordrar käranden sin egen att bilda jury.[4]

Godakviden har en kompetens, som i många fall kolliderar med buakvidens, och det gäller derför att finna en regel, som så skarpt som möjligt uppdrager en gräns dem emellan. Någon sådan gifver dock Grågås ingenstädes, och vi måste derför upptaga de olika fallen för att sedan söka finna den ledande grundtanken deri.

Den vigtigaste kategorien är brottmål. Godakvid användes i mål om följande slags förbrytelser.

a) Blot, trolldom, förgörelsekonster o. d.[5]

b) Vissa slags stölder (*þýfð*); t. ex. då den, som utreder arf, undansnillar något;[6] för åverkan å annans skog, då man döljer trädstubbarne (annars bua-

[1] I a. 67. [2] I a. 101 och 107. [3] I b. 134, II 535. [4] I b. 18, II 128—9. [5] I a. 36, II 45, III 41, 83, 133 o. s. v. [6] I a. 243—4.

kvid);[1] för tjufmjölkning och märkande af annans kreatur[2] o. s. v. Man skiljer nämligen mellan *þýfð* och *görtoeki*, hvilka begge beteckna olofligt tillegnande. Om skilnaden mellan dessa hänvisar jag till Finsens ordbok, men vill dock framhålla, att skilnaden egentligen synes hafva bestått deri, att *görtoeki* betecknar ett tillegnande, då man går öppet till väga, men *þýfð* åter ett sådant, som skedde hemligt eller ock då man efteråt dolde det stulna, hvilket i begge händelser skulle hafva ett visst minimivärde. Grågås säger nämligen: *Eigi ma til þyfðar føra nema leynt se*[3] och på ett annat ställe: *ef leynir þiofslaunum þa er çostr at føra til þiofscapar oc stefna — — oc queðia til 12 quiðar.*[4]

c) Mord och slag (*morð oc drepr*).[5] Dock kan man äfven kalla buakvid. Dessa kategorier böra väl skiljas från dråp och sår, ty vid mål härom kan blott niomannajury användas. Denna skilnad genomföres ända derhän, att i fråga om angreppet (som göres af hämd) skall kallas buakvid, men i fråga om sak godakvid,[6] och i mål om mordbrand användes buakvid, ty sådan ansågs som angrepp. Skilnaden mellan mord och dråp bestod deri, att det ansågs som mord, om man dolde handlingen för traktens befolkning eller undangömde liket eller icke vidgick, att man var baneman (*enn þa er morð ef maðr leynir eðr hylr hrær eða gengr eigi i gegn*). *Lýsing* af dråpet var nödvändig, för att det ej skulle betraktas som mord. Äfven i öfriga nord. rätter förekommer en sådan skilnad. Se för öfrigt härom Finsens ordbok.

d) Ärekränkningar. I fråga om baktal kan antingen användas vitnen eller godakvid. Denna jury användes i mål om lönligt utspridande af namn och rykten, och om man gör någon *nið*, d. v. s. skär nidträd eller nidstång.[7] I mål om nidvisa eller kärlekskväde om kvinna användes godakvid eller buakvid.[8]

Godakviden synes alltså vara använd för alla förbrytelser, i hvilka förhemligande är ett förherskande kännetecken. Detta framträder mer eller mindre tydligt i alla de här uppräknade. Ett sådant förhemligande gjorde brottet mera straffvärdt och stämplade gerningsmannen såsom mera farlig för den allmänna säkerheten. Man ansåg derför ett ingripande från den offentliga myndighetens sida, af goden, vara nödvändigt. Ett sådant åskådningssätt förutsätter redan en högre utveckling af rättsmedvetandet och af rättsskipningen, och synes man derför med stor sannolikhet kunna antaga, att godakviden är

[1] I b. 110; II 474, 475. [2] I b. 154; II 239, 483. [3] II 238. [4] I b. 162—3. [5] I a. 178, III 349; I a. 149; II 301, 316—317 o. s. v. [6] I a. 184; II 370. [7] I b. 182, II 391—2, III 439. [8] I b. 183, II 393.

en senare inrättning än buakviden. De fall, som hittills uppräknats, tyckas vara de, som ursprungligen tillkommit godakviden och föranledt dess uppkomst. Men denna inrättning har visat sig verksam och nyttig, och man har derför lagt under godakviden äfven åtskilliga andra mål, i hvilka fastän af andra grunder ett ingripande af offentlig myndighet befans vara nödigt.

Sådana förbrytelser bilda den andra kategorien af dem, som behandlas af godakviden, och äro följande.

a) *Ljúggögn* af alla slag såsom falsk juryutsaga, falskt vitnesbörd o. s. v. [1]

b) Underhåll af landsförvist eller fredlös i åtskilliga fall. [2]

c) Bärande af vapen i kyrka. Godakvid tillsättes, om man ej har vitnen. [3]

Sidoordnade med denna kategori äro:

d) Några mål om försörjning af *ómagi*. Om sådan kommer till *féránsdómr*, skall man kräfva godakvids utsaga, om han är berättigad att försörjas af den domfälde eller ej. [4] Likaså då någon, som saknar slägtingar, blir utfattig, tillsättes godakvid att afgöra, hvilken fjärding skall underhålla honom. [5]

Alla dessa fall förutsätta ett rättstillstånd, långt framskridet framom de första förhållandena på Island, och rättsinstitutioner, som först så småningom utvecklats.

Men utvecklingen af godakvidens kompetens har ej stannat härvid, utan kommit att omfatta ännu ett nytt område.

Den tredje kategorien af de mål, för hvilka godakviden skall användas, utgöres nämligen af de utländska målen af hvarjehanda slag.

a) Arfsmål, då någon dött i utlandet, och då godakviden skall gifva svar på flera slags frågor. Två sådana fall äro redan anförda, och många sådana finnas. [6]

b) Mål om vederlag för handel i utlandet. [7]

c) Mål om i utlandet lägrad isländsk kvinna. [8]

d) Mål om underhåll af fattig, då hans närmaste arfving är i utlandet, eller någon fört med sig en fattig från utlandet till Island o. s. v. [9]

I några af dessa fall är dock tillåtet att välja mellan buakvid och godakvid, hvilket väl sannolikt beror på ett ofullkomligt genomförande af principen, antingen i sjelfva lagstiftningen eller i uppteckningen af rättsföredragen.

---

[1] I a. 101, 108, 117; II 458. [2] I a. 94, 108, 123. [3] I b. 216; II 58—59; III 42. [4] I a. 86. [5] I b. 20, II 131. [6] I a. 237, II 87; I a. 241—4, II 91—94. [7] I a. 245, II 95. [8] I b. 50, II 180. [9] I a. 120; I b. 18—19, II 128—9; I b. 21, II 131; I b. 27, II 140—1.

Att döma af arten af de mål, för hvilka godakviden kallas, så väl som af dess sammansättning, kompetensvilkoren för dess medlemmar m. m. är den sålunda en senare inrättning än buakviden, och en utvidgning af dess kompetens kan otvetydigt spåras i olika utvecklingsgrader, af hvilka den sista ligger inom en jämförelsevis sen tid af den isländska rättens historia.

§ 8.

I sammanhang med godakviden vill jag för fullständighetens skull äfven anföra juryn vid *prestadómr*.

I *Kristinna laga þáttr* föreskrifves, att om ej prest visar biskop lydnad, är han skyldig till 3 marks böter. Biskopen är målsegare och skall anklaga honom för en domstol af 12 prester, som han sjelf tillsätter på Altinget, och skall biskopen sjelf afgifva juryutsaga i målet och 2 prester med honom, och skall saken sökas utan ed. Faller utsagan mot presten, dömes han han att betala plikten till biskopen, och betalar han ej plikten, behandlas saken som vanligt *dómrof*.[1] För denna jury har tydligen godakviden tjenat som förebild. Att prototypen härför ej är att söka inom den kanoniska rätten är visst, och det motsvarar för öfrigt alldeles icke den hierarkiska andan, att ett sådant mål skulle handläggas på Altinget. Och alla öfriga mål om förseelser af prest mot den verldsliga lagen eller till och med i hans embetsutöfning behandlas i vanlig ordning vid tingsdomstolarne och med användning af buakvid eller godakvid. Men å andra sidan hänvisa kompetensvilkoren för jurymän och domare vid *prestadómr* så väl som den omständigheten, att saken skulle sökas utan ed, på ett kyrkligt inflytande, som modifierat det vanliga sättet att gå till väga.

Ett sådant inflytande visar sig äfven i tiondemål. Det stadgas nämligen för dessa mål, att *5 búar þeir er næstir ero stefnostaðom* skola kallas, "och skall mot dessa jurymän ingen jäfsrätt användas utom med hänsyn till *leiðarlengð*. Icke skola fel vid målets behandling tagas i betraktande vid tiondemål, blott målet är rätt anlagdt. Motsöksmål upptagas ej heller, så vida de ej gå ut på straff af landsförvisning."[2] Kyrkan har tydligen velat förenkla den invecklade gången af processen för att få den påskyndad och dess utgång be-

[1] I a. 21, II 25, III 23, 116, 166 o. s. v. [2] I a. 213, II 56—7, III 52, 91, 143—4 o. s. v.

tryggad. Tiondens åläggande bestämdes år 1096, och Kristenrätten är från åren 1118—1133. En kyrklig jurisdiktion, sådan som den man från Rom gjorde anspråk på, blef aldrig erkänd i den isländska fristaten. När erkebiskopsdömet i Nidaros upprättades, börjar kyrkan dock framställa de kanoniska fordringarna. Sedan bullan af 1196 kommit till Norge, inlägger biskop Gudmund i Holar förbud mot andliga personers dömande af verldslig domstol, men förbudet erkändes dock ej. [1]

Fjärde Kapitlet.

§ 9.

Ett bevismedel, som bär kvidens namn, men hvars ursprung icke synes stå i något sammanhang med vare sig buakvid eller godakvid, är *fangakviðr*.

Den har ett minimum af kompetens, och bestämmelserna för dess sammansättning och verksamhet äro ofullständiga och vacklande.

G. II § 370 stadgar om *erlendisvíg*, att en kvid af 5 isländingar (*5 menn vára landa*), af hvilka åtminstone 2 vid tiden för dråpet eller senare varit i det i frågavarande landet, skulle tillsättas af målsegaren. Om kompetensvilkoren föreskrifves för öfrigt blott, att de skola vara *at tengðum réttir*. Denna kvid skall inför domstolen uttala sig om, huruvida den döde dräpts i det nämda landet, och om den tilltalade uppehållit sig der, och, skola de säga, "*leggium ver þat undir þegnscap váru oc berum ver þann fangaquið her i dom fram*". Svaranden skall nu enl. § 371 framföra 5 män af samma beskaffenhet, som förut är sagdt, och skola de *þat leggia undir þegnscap sinn*, att den dräpte ej förlorat lifvet, då den tilltalade var i det i fråga varande landet, eller att han handlat å sin konungs vägnar, eller att någon annan giltig försvarsgrund fans. Kan den tilltalade ej få någon sådan fangakvid, fälles han. Men enligt G. II §§ 330 och 372 iakttages det vanliga sättet att kalla godakvid för något, som händt i utlandet, nämligen enl. § 330 för det fall, att man genom anklagelse inför konung, jarl o. s. v. bragt hos sådan anställd man i landsflykt eller tillskyndat honom förlust af egendom, och enligt § 372 i mål om *erlendisdrepr*, *erlendis aliotzráð eða fiörráð*, hvarvid godakvid begagnas som soknarkvid. Men enligt begge paragraferna skall fangakvid begagnas *til varnar*.

---

[1] *Sturlungasaga* Oxford 1878 Del I sid. 213 och följ.

Dessa äro de enda ställen, der fangakvid uttryckligen nämnes; de finnas dertill blott i *Staðarhólsbók*, och sista hälften af § 372 angifves som *nymæli*. Men dessutom finnas några andra ställen [1], der mål af samma art förekomma, och 5 *menn vára landa* med *þegnscaparlagning* fälla sitt utlåtande och rent af sägas *sanna* och i ett fall äfven kallas *sannaðarmenn*, utan att dessa kallas för en fangakvid. Såsom en sådan angifves den dock af Finsen i hans ordbok, och sannolikt synes det äfven vara. Men fråga kan uppstå, om fangakviden sjelf är en verklig jury. Visserligen angifver namnet *kviðr* densamma som en jury, och innehållet af dess utsaga i det först citerade fallet angifver den som en soknarkvids således som en jurys, men utom olikheten i sammansättning med buakvid och godakvid tala åtskilliga andra omständigheter mot ett sådant antagande. För det första kallas medlemmarne af fangakvid i ett fall för *sannaðarmenn* [2], hvilket annars aldrig är fallet med kvidens medlemmar, vidare säges i ett fall om deras utlåtande, att de *sanna* [3], ett uttryck som ej heller begagnas om kviden, vidare säges i ett fall om deras förklaring, "att vi tro *(hyggja)*, att mannen är död", [4] och slutligen säges öfver allt, att deras utlåtande afgifves under *þegnscaparlagning*, hvilket aldrig är fallet med bua- eller godakvid. Allt detta häntyder på, att fangakviden varit ett rättsinstitut, som i flera hänseenden anslutit sig till edgärdsmännens *(sannaðarmenn)*. Härtill kommer, att hela inrättningen egentligen var öfverflödig, i det att alla de mål, som lades under fangakviden, egentligen hörde till godakviden, och derför vackla, såsom vi sett, föreskrifterna om dessa måls behandling mellan godakvid och fangakvid. Tydligen är denna inrättning från fristatens sista tid och har ej hunnit att utbildas med fasta och bestämda former.

Den tanken ligger äfven nära till hands, att den är af norskt ursprung och utgör ett slags efterbildning af de i Gula- och Frostatingslagarne samt Bjarköarätten förekommande fangavitnena. Att detta bevismedel i den norska rätten var edgärdsmän framgår af Maurers undersökning [5]. När nu detta bevismedel omplanterades på isländsk botten, hade kviden fått en så afgjord och de andra bevismedlen nästan uteslutande användning, att man försökte inordna det nya bevismedlet under densamma. Härigenom har fangakviden kommit att få en sväfvande ställning mellan juryn och edgärdsmännen, och den på alla andra bevismedels områden kring sig gripande juryn har sökt att gifva den sin prägel,

---

[1] I a 244, 250; II 71, 76, 390. [2] II § 389. [3] I a 250; II 76. [4] II 76. [5] Das Beweisverfahren nach deutschen Rechten sid. 199—200 anm.

utan att den till följd af sitt ursprung och sin natur kunnat frigöra sig från sin likhet med edgärdsmännen.

Andra Afdelningen.

Första Kapitlet.

§ 10.

Vid en undersökning om juryns verksamhet gäller det ej blott att fixera denna verksamhet i och för sig, utan ock att bestämma dess plats i rättegången, d. v. s. att för det första afgöra, om dess utsaga är ett bevis eller en dom, och då, som af det följande skall framgå, den måste anses som ett bevismedel, gäller det för det andra att bestämma juryutsagans plats bland dessa. För framställningens korthet och sammanträngning upptages först den sista frågan till besvarande, i det svaret på den första tillsvidare anticiperas.

Gögn är i Grågås beteckningen för samtliga bevismedel, och under denna gemensamma benämning innefattas uttryckligen på mångfaldiga ställen juryn, liksom under uttrycket *ljúggögn* för falska bevismedel äfven juryns utsaga inbegripes. På samma sätt inbegripes under uttrycken *sóknargögn* och *varnargögn* för kärandens och svarandens bevismedel äfven juryn. Äfven finnas spår af, att ordet *vitni* liksom i den äldre norska rätten omfattat alla bevismedel, liksom ock i den äldre svenska rätten detta ord användes om både vitnen och nämd. Det heter nämligen på ett ställe: [1] *ef menn bera at dome þeim liugquiðo eða ljugvætti eða leggia rangt under þegnscap oc sva öll ljugvitne þau er þar verþa boren* o. s. v. Så menas med *andvitni* antingen vitnen mot kvid eller kvid mot vitnen. [2]

De vigtigaste bevismedlen äro utom juryn partsed, edgärdsmän och vitnen.

Partseden med eller utan edgärdsmän är ett allmänt forngermanskt bevismedel och synes hafva sin ursprungliga användning såsom en förnekelseed, svuren af svaranden för att omintetgöra obevisade påståenden och anklagelser, framstälda af käranden. För att styrka sin ed framför svaranden ett accessoriskt bevismedel i edgärdsmän, hvilka hafva att edligt intyga hans trovärdighet

---

[1] II 458. [2] I a 68.

och således äro ett ensidigt bevismedel, hvilket icke lemnar någon objektiv visshet om sanningen utan blott uttalar deras subjektiva öfvertygelse om, att detta uttalande är öfverensstämmande med verkliga förhållandet. I denna sin äldsta form kallas edgärdsmännen af svaranden sjelf och inom kretsen af hans fränder. Slägten liksom gick i god för en af sina medlemmar. För denna åsigt uttalar sig Brunner, hvad de forntyska edgärdsmännen beträffar [1], och äfven Maurer påvisar, att de togos bland anförvandter enligt många forntyska rätters föreskrifter, hvarvid han särskildt framhåller den burgundiska och den longobardiska rätten. [2] Hvad det nordgermanska rättsområdet beträffar, kan man visserligen icke lika tydligt framvisa samma grundsats, då lagarne äro af betydligt senare tid och institutet hunnit ombildas på flerfaldigt sätt. Dock finnas äfven här åtskilliga spår af, att slägtskapen till svaranden varit bestämmande vid valet af hans edgärdsmän. I den forndanska rätten aflades frändeed af slägtingar till svaranden, valda af käranden, och hvad den fornsvenska rätten beträffar, hafva vi bland annat en antydan härom i den i Östgötalagen förekommande *niþiar*-eden och i den i Vestgötalagen föreskrifna *tylpt at fæþærni ok halva at möþærni.* [3] I den fornnorska rätten föreskrifves, att 2 af edgärdsmännen måste vara svarandens fränder. [4] Institutet var emellertid stadt i utveckling dels i afseende på formen för edgärdsmännens kallande, i det man fattade misstro till svarandens fränder såsom edgärdsmän och föreskref deras kallande af käranden eller rent af frändernas uteslutande o. s. v., och dels i afseende på användningen af institutet, i det att äfven käranden fick aflägga ed och med edgärdsmän styrka sina påståendens trovärdighet, och i det att den objektiva visshet, som vitnenas utsaga lemnade, stärktes med en subjektiv genom edgärdsmän. Institutets vidare utveckling kan ej här fullföljas.

Hvilken ställning intog nu detta bevismedel i den isländska rätten? Under benämningen *sandemænd* inbegriper Arnesen såväl kviden som edgärdsmännen i den isl. rätten, härtill förmodligen förledd af ordets betydelse i den forndanska. Då emellertid *sandemænd* i den danska rätten närmast likna den deri förekommande *næfnd*, som bildar en motsvarighet till kviden i den isl., och således ordet ej äfven kan vara en lämplig beteckning för de *sannaðarmenn*, som i Grågås framträda såsom edgärdsmän, är benämningen både olämplig och oriktig. Emellertid synes ett dylikt föreställningssätt äfven ha föresväfvat Finsen,

[1] Die Entstehung der Schwurgerichte s. 49. [2] Beweisverfahren s. 198. [3] *Af mandrapi* 3. [4] Hertzberg: Den ældste norske Process s. 218 och följ. [5] Isl. Rættergang s. 188—190 och följ.

då han uppfattat de isl. edgärdsmännen som ett särskildt bevismedel, som närmar sig kvidbeviset, ehuru han för öfrigt i sin framställning håller dessa institut skilda från hvarandra.

Redan af den framställning Finsen i sin ordbok gifver af partseden och edgärdsmännen får man det intryck, att detta institut i isl. rätten är ett bevismedel, som är stadt i upplösning, och som förlorat sin ursprungliga karaktär, men dock ej så fullständigt, att man ej kan se sambandet med och utvecklingen från dess egentliga bestämmelse och äldsta form.

Hvad först beträffar antalet af edgärdsmän, till hvilka utom *sannaðarmenn* väl äfven de s. k. *kennendr* böra räknas, (de kallas till och med *sannaðarmenn*), [1] så var det vanligen 2 men äfven 5. [2] I alla de nordiska rätterna och ofta äfven i de sydgermanska var antalet edgärdsmän 12 med sådana modifikationer, att antingen antalet fördubblades en eller flera gånger eller nedsattes till hälften eller fjärdedelen, allt efter värdet af en omtvistad sak eller ett brotts svårare eller lindrigare beskaffenhet o. s. v. Så förekommer i den äldre danska rätten enligt Stemann [3] 1, 2 eller 3 tolfter eller ock $^1/_2$ eller $^1/_4$ tolft, men antalet så beräknadt, att edgärdsmännen voro 35, 23, 11, 5 eller 2, hvartill dessutom alltid kom parten. Att döma af Nordströms och Uppströms framställningar af den äldre svenska processen synes parten icke hafva inräknats i tolften. I den äldre norska rätten var enligt Hertzberg [4] det regelmässiga antalet edgärdsmän 11, 5 eller 2, hvartill kom parten sjelf. Antalet edgärdsmän i den isl. rätten synes sålunda stämma öfverens med det vanliga förhållandet, och de två eller fem edgärdsmännen *sanna* med den part, som kallat dem. Men å andra sidan finnes ingen grund, hvarför man i ena eller andra fallet skall använda 2 eller 5 edgärdsmän, i det man tydligen med fasthållande af det ursprungliga beräkningssättet glömt, hvarför i ena eller andra fallet olika antal skulle kallas.

Hvad vidare beskaffenheten af edgärdsmännen beträffar, så föreskrifves, att de skola vara *réttir at tengðum*, d. v. s. fjärmare beslägtade än nästsyskonbarn, [5] och på ett par ställen, att de skola hafva samma egenskaper som stämningsvitnen. Vidare nämnes ej om deras kompetensvilkor. Man har sålunda i den isl. rätten uppgifvit den ursprungliga grundsatsen, att edgärdsmännen skulle tagas ur partens slägt.

---

[1] I a 189; II 401. [2] Till de begge af Finsen citerade ställena böra vi äfven lägga I a 56 och II 491. [3] Retshistorie s. 155. [4] D. æ. norske Process s. 248. [5] I a 48.

Tagas åter i betraktande de fall, för hvilka användning af partsed med eller utan edgärdsmän föreskrifves, så äro de helt få och ej att inordna under dem, i hvilka institutet i sin första början användes i den germanska rätten. Förnekelseed af svaranden med eller utan edgärdsmän och i allmänhet egentlig partsed fins ej mera i den isl. rätten. [1] Men dels aflägges af parten utan edgärdsmän i åtskilliga fall en kalumnieed och äfven en ed för att styrka åtskilliga upplysningar, som af honom förebragts, för att kunna tjena som bevis, och dels förekommer partsed med edgärdsmän (antingen å kärandens eller svarandens sida) i följande fall. För det första användes den till bevis för slägtskap i hvarjehanda fall, då uppräknaren icke är *réttr teljanði* (se härom Finsen); för det andra, då man jäfvar jurymän med hänsyn till *leiðarlengð;* för det tredje vid partens kalumnieed inför Femterätten; [2] och för det fjärde (då edgärdsmännen kallas *kennendr*) att ge bevis om åtskilliga fakta, då deras uppgift närmar sig sakkunniges biträde eller synemän. Det kan synas oegentligt att hänföra detta fall till detta institut, men motsvarighet saknas ej inom andra rätter, och särskildt vill jag i detta afseende framhålla likheten med den uppgift, som institutet utom sin egentliga fått i den äldre danska rätten, der Sylow [3] och Stemann [4] påpeka liknande fall, då partsed och edgärdsmän användas. Till dessa fall bör äfven läggas det, då ett af de kallade vitnena uteblifver och det andras vitnesbörd stödjes af fem män med *þegnscaparlagning.* [5] Ett stärkande af vitnenas utsaga med edgärdsmän var ej enligt de af Uppström meddelade citaten [6] ovanligt eller oförenligt med edgärdsmännens institut inom den äldre svenska rätten, och jag vågar derför hänföra detta fall till detta bevismedel.

Fästa vi oss vidare vid formen för aflägganden af edgärdsmännens uttalande och innehållet deraf, så möter oss Finsens uppfattning, att det icke skiljes mellan en af parten aflagd hufvudförklaring och bevitnarnes derpå följande förklaring som accessorisk. Mot denna uppfattning kunna dock åtskilliga invändningar göras. Taga vi t. ex. i skärskådande den ed, förstärkt med edgärdsmän, som användes vid Femterätten, så synes det karaktäristiska för institutet i skilnaden mellan partens ed och edgärdsmännens som accessorisk deri framträda. Käranden aflägger en högtidligare kalumnieed än vanligt och säger, att han

---

[1] Finsens ordbok s. 599. [2] För dessa fall hänvisas till Finsen. Han upptager äfven ett annat, nämligen då *ómagi* skall edföras enl. I b 8, men man behöfver blott genomläsa sid. 9 för att finna, att det bör inordnas under det första. [3] Den mat. Bevisteori s. 20. [4] Retshist. s. 207—8. [5] I a 56; II 491. [6] Svenska processens hist. s. 44—51.

vill föra sin sak, såsom han tror, i full öfverensstämmelse med lagen utan bestickning, och att han tror motparten vara skyldig. Två *sannaðarmenn* skola följa honom och aflägga samma högtidliga ed och säga: "vi tro, att N. N. vill så föra sin sak mot N. N., som han tror vara öfverensstämmande med lagen, och utan bestickning, och han tror motparten vara skyldig". På samma sätt och med liknande innehåll afgifver svarandeparten sin ed och svär äfven, att han är oskyldig — om han kan, tillägges uttryckligen. Två edgärdsmän skola på samma sätt bekräfta eden i ordalag liknande kärandens edgärdsmäns och säga, att de tro honom vara oskyldig. Tydligare uttalar ingen, vare sig dansk eller svensk lag, skilnaden mellan partens hufvudförklaring och edgärdsmännens derpå följande som accessorisk. Huru förhålla sig nu härtill de andra bevismedlen, vitnen och kvid? Vitnenas uppgift är lätt att finna: de kallas och användas vid hvarje processuelt steg, som tages såväl under inledningen af målet som vid dess behandling inför Femterätten. Svårare är att afgöra, om jury skall användas i dylika mål. Har svaranden aflagt förnekelseed, och här synes vara det enda fall i den isl. rätten, der en sådan i egentlig mening förekommer, så skulle man anse bevisningen vara afslutad. Men efter bestämmelsen om svarandens ed och hans edgärdsmäns tillägges, att svaranden skall under tillkallelse af vitnen säga, att han framför sitt försvar, och angifva, hvilka bevismedel han har till försvar och deras innehåll. Sålunda föreskrifves i G. I a § 46 och 47, men vidare nämnes ej något om jury eller andra bevismedel. Likväl synes det sist anförda tyda på, att en jury dessutom kunde förekomma. *Njála* innehåller i kap. 144 berättelsen om Mårds anklagelse mot Eyjolf Bölverksson och Flose för bestickning, och detta mål behandlas vid Femterätten. Här förekommer samma kärandens högtidliga kalumnieed, styrkt med edgärdsmän, men derefter följer tillsättandet af en niomannajury, som bär Flose och Eyjolf skyldige. Visserligen är Eyjolf en ohistorisk personlighet, [1] och många anmärkningar göras af Lehmann och Carolsfeld mot *Njálas* uppgifter om denna rättegång, [2] men likväl finna de ej omöjligt, att jury, ehuruväl det förmodligen bort vara en godakvid, skulle användas vid Femterätten. Ger man akt på uppställningen af och sammanhanget i *þingskapaþáttr*, hvari bestämmelserna om Femterätten finnas, så ser man, huru först föreskrifter gifvas för förhandlingen vid domstolarne på Altinget, vid fjärdingsdomstolarne och vid Femterätten, och derefter komma föreskrifter för vårtinget och höstinget. En

[1] Lehmann und. C. Die Njálssage s. 216. [2] s. sid. 119—126.

hel del af dessa måste vara gemensamma och af likartadt innehåll och upprepas derför ej vidare, hvarför man får med iakttagande af de särskilda bestämmelser, som gälla för Femterätten och för domstolen på vårtinget, på dessa öfverföra och använda de allmängiltiga satser, som gälla för bevisföringen i mål af olika slag, och som förut meddelats. Jag hänvisar dessutom till Lehmanns och Carolsfelds särdeles antagliga mening [1] om jurys, särskildt godakvids, förekomst vid mål, som behandlas vid Femterätten, i det jag blott erinrar, att i *véfángsmál* kunde blott förekomma en rekapitulation af förut anförda bevismedel och *dómsuppsöguváttar*. Då det var för sådana mål, som Femterätten först bildades, är det tydligt, att uppkomsten af Femterätten och af godakviden icke behöfver sammanpassas, såsom de nämde författarnes mening är. Har sålunda jury förekommit vid Femterätten, behöfver det derför icke vara nödvändigt, att sådan skulle tillsättas, då svaranden till sin högtidliga femterättsed verkligen äfven kunde lägga, att han var oskyldig, och detta styrktes af hans edgärdsmän. I sådant fall skulle ett bevis afgifvits för juryn, hvilket man i allt öfrigt alldeles saknar anledning att antaga, ehuru det kan vara möjligt att så skett vid Femterätten, hvilken intog en undantagsställning.

Äfven i andra fall skiljes mellan partens hufvudförklaring och edgärdsmännens derpå följande som accessorisk, nämligen då edgärdsmän användas att bekräfta en parts uppräkning af slägtskapsförhållanden. I mål om försörjning af *ómagi* heter det t. ex., att käranden skall *telia frændsemi með omaganom oc þeim manne er hann lysir ahendr at dome oc sanna með þegnscaparlagningo sinni - - Hann scal hafa sannaðarmenn 2 þeir scolo þat leggia undir þegnscap sinu at sia er frændsemis tala rétt oc sönn a miðle þeim sem þa talði hann.* [2] Och så på samma sätt på flera andra ställen, der institutet kommer till användning. Men klart är, att ej öfverallt föreskrifterna härom lika utförligt gifvas, helst i en rättsuppteckning af sådan art som Grågås. Det kan derför heta: *þar scal telia frændsemi með omaganom oc þeim er ahond er lyst oc leggia þat undir þegnscap sinn með 3 mann, at su er frændsemis tala rett oc sönn með þeim N. N. oc N. N.,* [3] utan att derför edgärdsmännens accessoriska karaktär får förnekas, lika litet som t. ex. i den fornsvenska rätten detta förnekas derför, att det der med samma korthet i uttrycken heter: *þa scal þæn dylia meþ þrætylftum eþe sum sakin gafs.* [4] En dylik korthet i uttrycken uppfattar, som sagdt är, Finsen som bevis mot edgärdsmännens accessoriska karaktär, och

[1] s. sid. 123. [2] I b. 11. [3] I a 70. [4] Östg. *Eþs.* 17 m. fl.

utföres åter fullständigt i Grågås skilnaden mellan partens förklaring och edgärdsmännens, så säger han, att det är ett sjelfständigt bevitnande af faktum, och att partens och edgärdsmännens förklaringar äro sidoordnade bevitnanden af samma slag. De citat han anför för beggedera äro hämtade från alldeles samma fall, till och med förekommande på samma sida i Grågås. [1] Genom ett sådant sätt att citera, genom att alldeles bortse från sammanhanget mellan det, som på olika ställen och till och med på samma ställe har afseende på samma sak, kan naturligtvis icke en riktig uppfattning vinnas. Genom ett sådant sätt att gå tillväga kan man bevisa detsamma i den fornsvenska och forndanska rätten. Hvad åter de ställen angår, der uttrycket *sanna* begagnas om fangakviden, så torde jag redan förut tillräckligt visat, hvarpå detta beror, nämligen derpå att fangakviden var en inrättning från fristatens sista tid, som hade sitt ursprung i de norska fangavitnena, hvilka voro edgärdsmän. Och när Finsen till sist anfört ett ställe, der ordet *sanna* användes om kviden, så kan detta blott tjena till bevis för, huru man icke bör gå till väga för att om något bilda sig ett begrepp. Stället lyder: *Ef stefnovattar manz anndaz allir eða verða omála oc scal hann þa queðia heimilisbua sina 5, oc scolo þeir sanna stefno vætte hans sva sem siti heima þeir er quaddir ero stefno vættis.* Genom en jämförelse med sidan 56 G. I a., der det utförligt redogöres för, huru man skall bete sig, då *stefnuváttar* ej infinna sig, ser man, att det här är fråga om en jury utan någon slags förbindelse med edgärdsmän, en jury, hvilken *berr á eða af.* Uttrycket *sanna*, som förekommer I a 60, är sålunda alldeles oegentligt och har tydligen af rättsuppteckaren i hastighet användts som ett allmänt uttryck eller kanske snarare rent af felaktigt, då han skulle i möjligaste korthet nämna det sätt att gå till väga, som han nyss förut utförligt och riktigt beskrifvit. I hvarje händelse får ej någon som helst betydelse tilläggas detta fall, som står enstaka mot alla andra. Öfverallt heter det nämligen om edgärdsmännen, att de *sanna*, men aldrig om kviden, utan den skall *skilja*, *bera á eða af.* De, som åtagit sig att vara edgärdsmän, skola alltid *sanna* det påstående, hvarför de kallats, och få aldrig ge ett motsatt utlåtande. Häri ligger hufvudskälet mot teorien om juryns samband med och uppkomst ur edgärdsmännens institut. Härmed sammanhänger ock den för skilnaden mellan edgärdsmännen å ena sidan och vitnena och jurymännen å den andra så karaktäristiska omständigheten, att den, som uppfordras att vara edgärdsman, har rätt att undandraga sig det, men den, som

[1] t. ex. I a 62.

kallas till vitne eller juryman, måste fullgöra sin pligt som sådan. Denna grundväsentliga olikhet framträder lika tydligt i den isl. rätten som i andra rätter, der dessa bevismedel förekomma.

Hvad slutligen den ed beträffar, som aflades af edgärdsmännen, så kallas den *þegnscaparlagning* eller bevitnande på ära, och är ej af promissoriskt innehåll, som den *eiðr*, hvilken afgafs af juryn. Åtskilnaden i detta fall mellan juryn och edgärdsmännen iakttages noga öfverallt i Grågås.

Sammanfattas nu hvad här yttrats om detta institut, och fäster man sig vid alla de ställen i Grågås, der det utförligt och fullständigt beskrifves, och ej vid enstaka, starkt sammandragna och af rättsuppteckaren sjelf kanske missförstådda bestämmelser, så får man följande totalbild deraf. Edgärdsmännen i den isl. rätten voro ett ursprungligt, i öfverensstämmelse med grundsatserna derför i den germanska rätten och särskildt i den nordiska utbildadt rättsinstitut, skildt från så väl kviden som vitnena, men framträdande för oss i ett sent stadium med förlust af åtskilliga af sina ursprungliga egenskaper och å andra sidan påverkadt icke af juryn men af de allmänna principer, som i den isl. rätten blefvo förherskande i afseende på bildningen af så väl juryn som de andra bevismedlen. Teoretiskt sedt var det edgärdsmännens subjektiva öfvertygelse, ej en faktisk kännedom, som genom deras uttalande skulle vinnas. För den tidens menniskor var dock gränsen mellan tro och vetande ej så skarpt utpräglad, och i det praktiska lifvet kunde de blott ofullkomligt genomföra denna skilnad. Häri finner med rätta Hertzberg skälet till, att i den äldre norska rätten mången gång edgärdsmännens utsaga ej har annan karaktär än vitnenas. [1] Så var ock förhållandet i den fornisländska rätten, och häri har man ock att söka grunden till, att, såsom Finsen säger, institutet närmar sig vitnenas, ty äfven en sådan likhet söker han vindicera, och denna mening har, på detta sätt fattad, otvifvelaktigt ett större berättigande och en fastare grund än den förra om dess likhet med kviden. Huru för öfrigt den ena skulle förenas med den andra är ej lätt att förstå. Häri är väl ock att söka grunden till, att i ett par fall val gifves mellan edgärdsmän och jury, liksom, såsom förut blifvit nämdt, sådant gafs i vissa fall mellan vitnen och jury. Det heter nämligen t. ex., att edgärdsmän skola bekräfta kärandens ed på, att han med harpun träffat hval, som sedan drifvit i land, men att han i stället äfven kan kalla *heimilisbúar* till juryutsaga [2]; och samma valfrihet står honom också öppen i

[1] Den æ. norske Process s. 238 och följ. [2] I b 134, II 535.

fråga om dråp af fredlös.[1] Den, som ej varit åsyna vitne, åtog sig nog ej att uppträda i ett sådant mål, och åsyna vitne kunde ej ofta finnas vid dylika tillfällen. Jurymännen åter kunde gifva sin jakande eller nekande utsaga, eftersom tillräckliga indicier voro dem bekanta eller ej. I de mål åter, i hvilka ett slägtskapsförhållande skulle utredas, och dessa äro de flesta, i hvilka edgärdsmän kallas, ansåg man, att sådant måste vara bekant om ej för alla dock för ett fåtal, hvilket på Island måste förefalla helt naturligt. Här ersätta sålunda edgärdsmännen erfarenhetsvitnen om ett varaktigt förhållande. Den öfriga platsen, som erfarenhetsvitnena bort intaga om andra varaktiga förhållanden, fyldes af juryn. Kanske är denna edgärdsmännens uppgift en kvarlefva från den tid, då det var slägtskapsbandet, som utgjorde grunden för kallandet af edgärdsmän, liksom *kynsnæfnden* i den danska och *nipiar*eden i den svenska rätten, ehuru på Island slägtskapet blef en jäfsgrund inom alla områden af processen och blott arten af de frågor, hvarom de skulle yttra sig, erinrar om det ursprungliga förhållandet.

§ 11.

Af antydningar, som redan i det föregående gifvits, torde framgå, att vitnenas användning i den isländska processen varit underkastad vissa inskränkningar. I det följande skall visas, att användningen af detta bevismedel till och med var inskränkt till ett enda område, fast den inom en del af detta vunnit en omfattning, större än kanske i någon annan germansk rätt.

Att här utförligt framställa institutionen ligger ej inom detta arbetes plan, men då det ej finnes någon utförlig framställning att hänvisa till, skall dock här ett och annat framhållas, som är af vigt för en rätt uppfattning af institutet och af förhållandet mellan detsamma och kviden.

För att från början få en klar uppfattning af den isländska vitnesinstitutionens karaktär och omfattning, kan det vara lämpligt att jämföra den med den fornnorska, hvarvid jag till grund för uppfattningen af den senare lägger Hertzbergs framställning.[2] Vid en sådan jämförelse visar det sig, att den isländska institutionen ej på långt när nått samma utveckling som den norska. Med frånseende af edgärdsmännen, i hvilkas egenskap af accessoriska vitnen på god tro Hertzberg ej finner någon skarp åtskilnad från öfriga arter af vitnen, fans i den isländska rätten ingen art af de olika slags vitnen, som förekommo

[1] I a 189, II 401. [2] Den æ. norske Process kap. 1 och 7.

i den norska, utom en, som närmast liknar skirskotningsvitnena. De isländska vitnena hade den reella likheten med de norska skirskotningsvitnena, att deras vitnesbörd angick ögonblickets handling och ej ett varaktigt förhållande, och den formella likheten, att de ej som erfarenhetsvitnena först genom domstolens erkännande blefvo verkliga vitnen. De hade vidare som de norska förmågan att göra ett faktum "veterligt", och deras utsaga hade prioritet framför hvarje annat bevismedel. Det säges nämligen G. I a 68: "när juryutsagor äro begärda till grund för käromål, men svaranden har vitnen för sin sak, skall vitnesbörd afgifvas före juryutsaga, oaktadt det förra hör till försvaret"; och, säges på samma ställe, en häremot motsägande juryutsaga, som sedan afgifves, är ej giltig.

Jämte dessa likheter funnos dock vigtiga olikheter. Under de norska skirskotningsvitnenas kategori (hvilket uttryck för denna art af vitnen dessutom är obekant i det isl. lagspråket) inräknades ej blott de vid ett rättsförhållandes stiftande eller upplösande eller vid ett rättegångssteg tillkallade vitnena utan ock de tillfälligtvis närvarande, under hvilka man skirskotade, ja, som sådana betraktades hela den *fjöldi manna*, som närvar vid en dylik handling. Den isländska rätten deremot har inga andra vitnen än de vid en sådan handling tillkallade vitnena. Härmed sammanhänger ock den olikheten att, medan det i den norska rätten var tillåtet att med flera motvitnen tillintetgöra verkan af ett redan aflagdt vitnesbörd, saknas härtill alldeles motstycke i den isländska rätten. När man i norska rätten fattade begreppet skirskotningsvitnen så vidsträckt, var det nämligen klart, att om käranden bland dessa funnit två, som uppfattat saken liksom han, kunde kanske ännu flera hafva uppfattat den på ett annat sätt, öfverensstämmande med svarandens uppfattning. Dermed att vitnena i den isl. rätten alltid skola vara kallade och med det strängt formalistiska i innehållet och i aflägggandet af deras vitnesbörd öfverensstämmer deremot, att motvitnen icke tillåtas inom densamma. Dertill kommer, att man fattar begreppet motvitne så vidsträckt, att man ej heller tillåter vitne mot kvid och tvärtom.

Vitnen kallas enligt Grågås vid rättsförhållandens stiftande såsom köp (*kaupsváttar*), [1] ingående af gemensamhet i bo mellan makar (*félagsváttar*), [2] fästning (*festarváttar*) [3] o. s. v. och vid rättsförhållandes upplösning såsom skilsmessa mellan makar [4] o. s. v. De kallas vidare vid hvarje steg i rättegången, hvilket iakttages med ängslig noggranhet, såsom då sårens antal på den dräpte

[1] I b. 78. [2] I b. 43. [3] I b. 43. [4] I b. 42.

bestämmes (*benjarváttar*), [1] då *lýsing* sker (*lýsingarváttar*), [2] då stämning sker (*stefnuváttar*) [3] då man uppfordrar dem till tingsresa (*kvaðarváttar*), [4] då man spörjer, till hvilket tingslag en person hör, då man kallar jurymän och domare, då man uppmanar motparten att framställa sina jäfsgrunder mot jurymännen, då han jäfvar dem, då käranden framför sitt käromål och svaranden sitt svaromål, då svaranden frågar käranden, om han slutat sitt anförande, då bevisen förebringas, då förlikning sker eller då domen afkunnas (*dómsuppsöguváttar*) för att i händelse af behof kunna intyga dess innehåll o. s. v. i alla tänkbara dylika fall. Det är inom detta sistnämda område, som den isländska vitnesinstitutionen utbildats till ett omfång och fått en användning, större måhända än i någon annan forngermansk rätt, ehuru den strängt formalistiska anda, som framträder häri, ej ensamt uppenbarar sig i den isl. rätten utan äfven gör sig gällande på detta och många andra sätt inom den äldre germanska rätten i allmänhet.

Ett slags motvigt finnes dock häremot i den isländska rätten. Utom i ett par, af Finsen anförda, fall är nämligen ett kontrakts giltighet icke nödvändigt förbundet med tillkallande af vitnen. Bevis föres i sådant fall med jury enligt regeln: *Á þingi scal bua queðia jafnan ef maðr man eigi vatta*, [5] hvilken äfven gäller för mål, som handläggas vid privat domstol. [6] Hade man försummat eller ej kunnat tillkalla vitnen, afgafs bevis i om sådan sak uppkomna tvister af jury, och detta kunna vi anse som en regel, hvarpå man finner tillämpning på flerfaldiga ställen i Grågås. [7] Detta gäller ej blott i frågor om kontrakts bildande och upplösning utan äfven åtskilliga gånger i fråga om de särskilda processuella stegen, såsom då *benjarváttar* ersättas med kvid, då *kvaðarváttar* uteblifvit o. s. v., ehuruväl man nog på detta område nästan uteslutande använde vitnen.

I öfverensstämmelse med att vitnena äro kallade står också deras vitnesbörd. Bevisrollen är fastställd. "Vitnena skola först aflägga ed och sedan afgifva vitnesbörd. Då afgifva de rätt vitnesbörd, när de framsäga alla de ord, till hvilka de blifvit kallade som vitnen. Framsäga vitnen några af de ord rätt, till hvilka de blifvit kallade som vitnen, men utelemna andra sådana, som hafva inflytande på målets afgörande, så är det *ljúgvitni*"; och sådant är det också, "om någon förklarar alla de ord rätt, till hvilka han blifvit kallad som vitne, men tillfogar ett eller annat ord, hvartill han icke blifvit kallad som vitne". [8]

---

[1] I a 152. [2] I a 156. [3] I a 55. [4] I a 56. [5] II 209. [6] II 490. [7] t. ex. I §§ 62, 87, 126, 176, 202, 221, 263 m. fl. [8] I § 32.

Formuleringen och framsägandet af vitnesbördet tillgår så, att ett af vitnena framsäger vitnesbördet och de öfriga tillkännagifva, att de äro af samma mening. Äro meningarna olika, skall den, som flertalet biträder, anses som vitnesbörd, och de dissenterande skola tillkännagifva sitt samtycke, då det afgifves, "eftersom de ej hafva styrka till annat," men derpå uttala, att de haft en olika mening, hvarigenom de skyddas mot anklagelse för *ljúgvætti*, ifall vitnesbördet befinnes vara ett sådant. [1] Man skulle häraf vara benägen att tro på ett tvåsidigt afgörande af vitnena. Men detta är blott skenbart, ty antingen är majoritetens vitnesbörd affattadt i öfverensstämmelse med ofvan angifna norm för innehållet, och då är det giltigt, eller ock står det ej i öfverensstämmelse med denna norm, och då är det *ljúgvætti*. "Kan majoritet ej vinnas, skall det vitnesbörd gälla, som utförligast innehåller de ord, som hafva inflytande på sakens afgörande, så vida det ej (enligt den gifna regeln) bevisas vara *ljúgvætti*" [1] Vittnena hafva således blott att bekräfta de ord och de fakta, till hvilka de blifvit kallade som vitnen. Om något, som de dessutom iakttagit, äfven om det alldeles skulle förändra saken, få de ej yttra sig; om det ock är fullkomligt öfverensstämmande med sanningen, stämplas det dock som *ljúgvætti*.

I afseende på antalet af vitnen vänder sig Maurer [2] mot den åsigten, att principen om två vitnens tillräcklighet skulle bero på en inverkan af den kanoniska rätten, och vill i stället göra troligt, att den är ursprunglig inom den forngermanska, och hänvisar till åtskilliga ställen i norska och isländska rättskällor som stöd för sin åsigt. Hvad den isl. rätten beträffar, så säges visserligen på ett ställe: *jamn fullt er váttorð at váttar se 2 sem 10*, [3] hvarmed kan sidoställas Gulatingslagens: "två vitnen äro lika så goda som tio" (kap. 59); men det vanliga antalet synes vara fem, och utförliga bestämmelser gifvas för, huru de öfriga vitnena, om en eller två af de fem blifva sjuka, skola inhämta deras vitnesbörd. Någon allmän regel gifves emellertid ej härför, liksom ej heller för kompetensvilkoren. På ett ställe (I § 87) säges, att vitnen om banesår skola ej vara närmare beslägtade med käranden än medlemmar af en jury.

Utom de tillkallade vitnena gåfvos ej andra i den isländska rätten. Finsen framhåller visserligen ett par fall, då erfarenhetsvitnen förekomma. De s. k. *kennendr*, hvilka han uppfattar som sådana, har jag hänfört till edgärdsmännens institut, ehuru man naturligtvis, liksom Hertsberg inom den norska

---

[1] I § 32. [2] Beweisverfahren s. 235. [3] II 418.

rättens område, kan finna skäl af det slag här förut omnämnts för att anse edgärdsmännen som ett slags vitnen. De begge andra fallen, som han anför, stå så enstaka, att jag ej på dem kan anse en institution med erfarenhetsvitnen vara grundad.

Den plats erfarenhetsvitnena skulle intagit uppfyller juryn och nöjer sig ej med detta område utan lemnar, som vi sett, åt både edgärdsmän och vitnen ett helt ringa och strängt begränsadt område. Grundande sig på den basis, som erfarenhetsvitnena skulle intagit, blir han det hufvudsakliga och egentliga bevismedlet. Han eger en expansionskraft, hvarigenom han fyller ut hvarje rum, som de andra bevismedlen vikande och tillbakaträdande lemna obesatt. Jag har redan visat, huru han intränger äfven på de områden, som äro de andra bevismedlen reserverade, och supplerar och träder i stället för dessa i en mängd fall, dels der dessa blefvo mindre lämpliga, och dels der man till följd af det strängt formalistiska i dessa bevismedel tillåter val mellan dem och juryn.

Det stannar dock ej härvid. Juryn skrider äfven in på ett annat område, som strängt taget icke hör till den egentliga bevisföringen.

Maurer visar, huru den passiva roll, som grannarne hade vid *lýsing*, öfvergår till en aktiv, när de användas som *virdíngabúar* och *skiptíngarbúar*.[1] Denna funktion ansluter sig, som Maurer[2] (med Rogge och Sachse) framhäfver, till erfarenhetsvitnesbördet, och den går ut på ej blott att konstatera ett faktum utan äfven på aktivt skapande af ett sådant. Men den är dock ej en dom, ty det är ej en rättsfråga utan en sakfråga, som afgöres. Äfven dessa värderings- och skiftesmän ersätter och supplerar den isl. juryn i många fall. En buakvid skall afgöra: huru mycket hustrun förbrukat af det medbragta godset (vid skilsmessa),[3] om den till underhåll af *ómagi* förpligtigade har tillräcklig förmögenhet dertill,[4] om *arfsal* är lika förmånligt för begge parterna.[5] En godakvid kan i stället för värderingsmän anställa värdering af arf efter i utlandet afliden person[6] och kan afge sin utsaga om, huru mycket gods arflåtaren fört ombord på fartyg, som sedan förlist.[7] o. s. v. Jurys utsaga kan äfven motsvara hvad som i den moderna rätten kallas sakkunniges utlåtande, t. ex. om hållbarheten af lina, hvarmed man fästat landdrifven hval,[8] om åter inträdd andlig integri-

---

[1] Island s. 369—381. [2] Beweisverfahren s. 195. [3] I b. 43; II 171. [4] I b. 9; II 117. [5] I a. 248; II 86. [6] I a. 237—8. [7] I b. 134; II 535. [8] I b. 126.

tet hos arfving, som för andlig svaghet blifvit satt utanför förvaltningen af sin egendom [1] o. s. v.

Utom de bevismedel här blifvit omtalade förekom, ehuru blott för ett mycket begränsadt område (paternitetssaker), äfven gudsdom (*skírsla*). Då Finsen utförligt redogör härför, hänvisar jag till hans framställning och vill blott erinra, att i de flesta fall stod valet mellan juryn och gudsdomen öppet.

Tvekampen såsom bevismedel afskaffades redan år 1006.

Tortyr användes i ett enstaka fall för att förmå ogift lägrad kvinna att bekänna hvem som var fader; den skulle försiggå i närvaro af 5 grannar. [2]

Andra Kapitlet.

§ 12.

Efter denna framställning af samtliga bevismedlen, som varit nödvändig för en rätt uppfattning så väl af omfånget af juryns verksamhet som af dess förhållande i öfrigt till andra bevismedel, skall juryns verksamhet blifva föremål för en något närmare undersökning.

Följande momenter äro härvid att beakta.

När processen på behörigt sätt blifvit inledd, var det målsegarens sak, att antingen sjelf (så i fråga om buakvid) sammansätta jury eller uppfordra den respektive goden (då godakvid skulle användas) att göra det. Så väl i ena som i andra fallet skulle målsegaren angifva, hvarom han önskade juryns utsaga, hvilket naturligtvis äfven gälde för den, som begärde bjargkvid. När juryn kommit inför domstolen, var den emellertid pligtig att afge alla andra utsagor, som begärdes af parterna (se Finsen). När så jurymännen infunnit sig och sammanträdt, företogs jäfvandet. Anmodan härom till motparten skulle ske inför domstolen, men sjelfva jäfvandet behöfde ej åhöras af domarne, om de ej ville. Tingsmenigheten skulle deremot nödvändigt vara åhörare af detsamma. Först härefter, när inga invändningar kunde göras mot juryns sammansättning, framfördes den inför domstolen.

Inför denna skulle jurymännen liksom parter och vitnen aflägga ed.

Hvad angår formen för den ed, som af jurymännen skulle aflägga, finnes intet särskildt formulär derför, lika litet som för vitnenas ed. Det formulär, som gälde för dem, synes emellertid vara detsamma, som skulle användas af

---

[1] I a. 222–3; II 66–67. [2] I b. 58; II 183.

parterna vid framsägelse af käromål och svaromål och jäfvande af domare och jurymän o. s. v. Formuläret är af följande innehåll (vid jäf af domare): *Nefni ec i þat vætti. at ec vinn eið at krossi log eið oc segi þat Guþi. at ec mun sva rengia mann or domi. sem ec hygg sannazt oc rettast oc hellzt at logum.* Om han ej vill aflägga ed flera gånger, *þa scal hann þat lata fylgia. at ec mun sva sakar søkia scal hann queþa. oc veria. oc uitni. oc uætti bera. oc aull logmæt skil af hendi leysa. þau er undir mic koma. meþan ec em a þuisa þingi.* [1] *Vitni* och *vætti* förekomma här otvifvelaktigt så väl som på så många andra ställen såsom beteckningar för både jury och vitnen. Nästan ordagrant lika är den formel, som i hednisk tid användes. I berättelsen om Ulfljotslagens införande finnes ett par bestämmelser upptagna, ur hvilka jag anför följande: *sá maðr hverr, er lögskil þyrfti af hendi at leysa at dómi, skyldi áðr eið vinna at baugi* (den s. k. *stallahringr*) *ok nefna sèr vátta 2 eða fleiri, ok mæla sva: ykkr nefni ek i þat vætti, skyldi hann segja, at ek vinn eið at baugi, lögeið; hjálpi mèr svá Freyr ok Njörðr ok Ás hinn almáttki, sem ek mun þessa sök sækja, eða verja, vitni eða vætti eða kviðu bera, eða dóm dæma, ok öll lögmæt skil af hendi leysa, þau er undir mik koma, meðan ek er á þessu þingi, sem ek veit rèttast ok sannast ok helzt at lögum.* [2]

Af dessa citat synes framgå, 1:o att man kunde en gång för alla, gällande för hela tingsterminen, afgifva den ed, som annars skulle afläggas före hvarje rättshandling; 2:o att eden var af promissoriskt innehåll, d. v. s. att den aflades före vitnesbördet eller juryutsagan o. s. v. och innehöll en försäkring om iakttagande af lagliga former och af sanningen; 3:o att redan från första stund rättslifvet antog fasta former eden var af promissoriskt innehåll och så väl vitnen som jury funnos. På flera ställen i Grågås föreskrifves äfven, att eden skall afläggas före rättshandlingen. Vid Femterätten förekom en högtidligare ed. Den anföres visserligen i Grågås för det fall, att goden utnämner domare eller parterna framsäga sin sak, men gälde nog äfven vitnen och jurymän,

---

[1] I a. 46. [2] Melaboken (den yngre). Detsamma finnes i *þáttr þorsteins uxafóts, Flateyarbók* I 249 med obetydlig olikhet — — *sem ek mun sua sok þessa sækia eða ueria eðr uitni bera eðr kuidu* o. s. v. Samma bestämmelser förekomma i *Landnámabók* IV kap. 7 och *þorðar saga hreðu* kap. I. Om förhållandet mellan dessa 4 ställen hänvisas till Maurers åsigt, att ställena i *þorðar s. hreðu* och yngre Melaboken äro utdrag ur den äldre, förkomna Melaboken. Stället i *þáttr þ.s uxafóts* är utdrag ur en redaktion af *Landnámabók*, äldre än Höksbok, hvari *Landnáma* finnes. Denna äldre redaktion och den äldre Melaboken leda sitt ursprung ur en ännu äldre redaktion af *Landnámabók*. Se härom Quellenzeugnisse s. 64 o. följ.

fastän det ej uttryckligen säges. I öfrigt var dess lydelse öfverenstämmande med det vanliga formuläret, hvilket upprepas på ett par ställen i Grågås.

På partens uppmaning skall härefter juryn afgifva sin utsaga, hvilket sker på stället och utan längre dröjsmål, än för rådplägningen är nödvändigt. Utsagans bildande tillgår på följande sätt.[1] Jurymännen skola söka förena sina meningar till en gemensam med allas åsigter öfverensstämmande utsaga. Kan en sådan ej vinnas, afgöres genom omröstning, i det flertalets mening blir utsaga, hvilken dock skall förklaras vara afgifven af hela juryn. En juryman, utsedd genom öfverenskommelse eller lottning, skall derpå inför domstolen framföra denna utsaga. Den öfverröstade minoriteten har då rätt att gifva tillkänna, att dess mening dissenterat. Detta har blott den betydelsen, att det skyddar dessa jurymän mot straff, om det sedan befinnes, att utsagan varit en *ljúgkvið*. De förändringar i dessa regler, som inträda i fråga om godakviden, hafva vid beskrifningen af denna jurys sammansättning redan blifvit omnämda. Sättet för framsägandet af juryutsagan och vitnesbördet är således lika, och häruti hafva vi ett bevis för, huru nära dessa begge bevismedel stå hvarandra. I afseende på form och innehåll äro de dock hvarandra olika. Formen för vitnesbördet är upprepningen af de ord, till hvars åhörande (*heyrn sin*) vitnet blifvit kalladt, eller konstaterandet af det faktum det kallats att se (*syn sinn*). Formen för juryutsagan åter är, att juryn *berr hann sannan at* (eller *osannan at*); eller att den anklagade är skyldig [*sannr at*] (eller icke skyldig) till dråpet, eller att *hann villde mannin drepa*[2] (eller ville icke) i mål om försök till dråp; så i kriminalmål. Eller också skall juryn ge utsaga, *hvart sa maðr* (af hvilken personen i fråga ärfde den omtvistade ängen) *átte enge þat a deyianda degi eða eigi;*[3] så i civilmål. Innehållet är således på samma gång också olika. Å ena sidan blott ett referat af en annans ord, å den andra en sjelfständig mening. Bevisrollen är för de tillkallade vitnena rättsligt fastställd, och deras vitnesbörd är ett ensidigt och formelt bevismedel. För en jury och för erfarenhetsvitnen upphäfves grundsatsen om bevisfördelningen så till vida, som de äro tvåsidiga bevismedel och deras uttalande kan vara likaväl mot som för. Deruti äro juryn och erfarenhetsvitnena lika; men juryn går längre, ty medan erfarenhetsvitnena hvar för sig blott relatera de omständigheter och förhållanden, som äro dem bekanta, drager juryn sjelf slutsatsen deraf och frambär inför domstolen den gemensamma utsagan.

---

[1] Bestämmelserna här om likasom om det följande äro att finna i I § 35. [2] I a. 155. [3] I b. 85.

Emellertid förebragtes inför den isländska juryn inga bevis, inga förhandlingar fördes inför densamma, och den skulle icke anställa någon undersökning. En kunskap om causa quæstionis förutsättes sålunda nödvändigt. Och till hvad skulle alla de utförliga och invecklade bestämmelser tjena, för hvilka här i första afdelningen redogjorts, och som gifvas för, huru man i mål af olika natur skall beräkna det granskap, från hvilket jurymännen skola tagas, om icke för att de skulle vara just de personer, som egde den bästa kännedomen om den fråga, hvarom de skulle gifva utsaga? Det är just inom deras krets, som erfarenhetsvitnena varit att söka, i fall denna institution funnits. Och i den omständigheten, att de i vissa mål, nämligen brottmål, för hvilka de ej som om ett varaktigt förhållande kunde ega erfarenhetsvitnets redan stadgade kännedom, skulle kallas hemma och en viss tid före domstolens sammanträdande, ligger den afsigten, att de under tiden skulle skaffa sig nödig kännedom om föremålet för processen, om person och sak. Afven i detta afseende gå de utöfver erfarenhetsvitnets befogenhet. Sedan jurymännen, som sagdt är, infunnit sig på tinget och konstituerats som jury, föreläggas inga bevis, men väl få de sinsemellan rådlägga om, huru juryutsagan skall affattas. Denna jury är sålunda hvad man kallar en bevisjury, och längre hann aldrig den isländska juryn utbildas.

I sammanhang härmed må ännu framhållas en för den isländska juryn karaktäristisk egenskap. Liksom vitnen och edgärdsmän brukades af parten den isländska juryn i ett bestämdt syfte ehuru alltid med den risken, att dess utsaga kunde utfalla nekande mot hans påstående. I samband härmed står den omständigheten, att den fråga, som gafs juryn att besvara, framställdes icke af domstolen utan af parten sjelf. Detta förhållande är grundadt i hela karaktären af den isländska processen, i utvecklingen af en juryinstitution på densammas grund utan ingripande af en stark offentlig myndighet eller inverkan af utländska rättsprinciper, i den accusatoriska princip, som genomgår hela processen. På detta förhållande, att juryn användes af parten i ett bestämdt syfte, och att han framställer den fråga juryn har att besvara, grundar sig den för isländska processen egendomliga inrättningen med soknarkvid och bjargkvid.

I det föregående har temligen utförligt redogjorts för deras förhållande till hvarandra i afseende på sammansättningen. Här skall det inbördes förhållandet mellan deras utsagor något närmare behandlas.

En bjargkvid förutsätter alltid, att motparten först förebragt beviset för sitt påstående, och då regeln är, att bjargkvid tillsättes mot en soknarkvid och

endast undantagsvis mot ett bevis, afgifvet genom annat bevismedel, skall soknarkviden först hafva afgifvit sin utsaga. Det är klart, att när soknarkviden afgifvit sin utsaga, om den anklagade är skyldig till det uppgifna brottet eller icke, kan en bjargkvid icke häfva denna utsaga. Den kan mot den första juryutsagans ja icke sätta en andras nej, utan endast ett men, d. v. s. uttala sig om, huruvida de grunder, hvilka svaranden uppgifver som ursäktande för sig och befriande från det straff, som han väntar sig, förefinnas eller ej.

Några exempel skola anföras. Den, som af en soknarkvid förklarats skyldig att hafva sårat eller dräpt en annan, kan begära bjargvid om, att den andre började striden. [1] Om en soknarkvid förklarar en person, som ej har rätt att begifva sig till ting, (emedan dråpsak är lyst mot honom), skyldig att dock ha gjort det, kan han begära bjargkvid om, att käranden blott för att hindra hans tingsfärd, och ej emedan han ansåg honom verkligen skyldig, framstält beskyllningen för dråp. [2] Bonde, som förklarats skyldig att hafva låtit sina kreatur beta på annans mark, kan *quepia ser bjargquiðar um þat hvárt hann hefðe þann smalamann eða eigi er or mundi rekit hafa fe haus or lande hins er søkir um ef hann villde;* (jakar bjargkviden, ådömes herden straffet) [3] o. s. v.

Vid rena civilmål kan mot en soknarkvid, principielt sedt, ingen bjargkvid komma i fråga. När en jury gifvit sin utsaga om, hvar den omtvistade gränslinjen mellan tvänne grannars egor ligger, om hvem som är rätte egaren till en omtvistad äng, skog eller dylikt, har en bjargkvid ej något att afgifva sin utsaga om. Samma gäller naturligtvis om sådana mål, i hvilka juryns utsaga står närmare värderings, skiftesmäns eller sakkunniges utlåtande än en egentlig juryutsaga. Men dels var det, såsom förut har visats, ej ovanligt, att vid de privata domstolarne, der civilmål förekommo till behandling, en enda jury tillsattes af den, som begärde domstolens sammankallande, och denne fungerade både som soknarkvid och bjargkvid, i det den hade till uppgift att afgifva utsagor om alla de frågor, som af ena eller andra parten förelades till besvarande för att få enskilda faktiska förhållanden utredda. Att man härvidlag uppgifvit den ursprungliga princip, som låg till grund för soknarkvid och bjargkvid, behöfver man dock ej antaga, utan får man väl anse som sannolikast, att en sådan jury betraktades som soknarkvid, då den uttalade sig om en fråga, framstäld af käranden, och som en bjargkvid, då den gaf sin utsaga om en sådan, framstäld af svaranden. Den innersta grunden härtill kan dock äfven ligga

---

[1] I a. 158. [2] I a. 175. [3] I b. 84; II 426.

deri, att de privata domstolarnes processformer stannat efter de offentligas i utveckling. Dels åter, såsom också här förut antydts, var skilnaden mellan civila och kriminella mål föga utpräglad i den isländska rätten. Ofta fästas bötesbestämmelser vid de egentliga civila målen, och då inträder bjargkvid liksom i kriminalmål, till hvilka sådana bötesmål bilda en öfvergång. För det fall, att å andra sidan en bjargkvid kan förekomma utan en soknarkvid, förhåller sig naturligtvis bjargkvidens utsaga till det af käranden förebragta bevismedlets innehåll liksom till en soknarkvids.

Söka vi härefter att bilda oss en föreställning om förhållandet mellan svarandens och kärandens bevisföring, så måste det blifva den, att svaranden icke kan förneka det faktum, som ligger till grund för käromålet, sedan det genom de af käranden förebragta bevisen fått karaktären af sanning och trovärdighet, utan har endast att söka få ett annat faktum konstateradt genom sina bevismedel, hvilket häfver den rättsliga påföljd, som det första måste föra med sig.[1] Det är naturligtvis ett stort framsteg i den isländska rättsutvecklingen, att ej blott invändningar med afseende på rättegången utan äfven invändningar i sak försäkras ett rum i processen. För dessa senare har i synnerhet bjargkviden betydelse, såsom vi sett, och i detta afseende liksom i andra intager den isländska processen en högre ståndpunkt, jämförd med den forngermanska i allmänhet i dess äldre stadium.

Tredje Kapitlet.

§ 13.

Det återstår att behandla juryutsagans förhållande till domen.

Det svar jag anticiperade, att juryutsagan sjelf icke är en dom, måste anses bevisadt redan af den föregående framställningen, och Grågås skiljer sjelf så skarpt mellan juryutsagan och öfriga bevismedel å ena sidan och domen å den andra, att någon otydlighet ej gerna kan uppstå. Emellertid återstår ännu att meddela ett och annat af vigt för en klar uppfattning af denna fråga.

Såsom redan är nämdt, skall juryn förelägga domstolen sin utsaga. Men ej nog härmed. Om en jury blifvit tillsatt att *skilja* om en fråga, som bort blifva föremål för utsaga af en annan jury, sammansatt på annat sätt, skola jurymännen gå till domstolen och framställa det skäl, som hindrar deras *kvid-*

[1] Se härom Lehmann und C.: Die Njálssage s. 61.

burðr. Således skall juryn underställa domstolen äfven det faktum, att han ej är i stånd att afgifva en utsaga, hvilket faktum kommer målsegaren att förlora sin process. [1]

Härmed är dock ej allt färdigt. Hvardera parten skall nämligen bland domstolens medlemmar utnämna en *reifingarmaðr*, och dessa referenter skola för domstolen gifva en rekapitulation af alla bevis, som parterna förebragt i målet. [2]

Först härefter eger domstolen *at døma eptir gognum þeim er þar hafa fram farit i dom þar til sócna oc til varna*, [3] eller som det heter om en privat domstol (*afréttardómr*) *þat scal domr døma hveriom þeirra sem gogn baro til.* [4] Eller för att taga ett exempel. Om mot någon, som vistas utrikes, lyses käromål, som går ut på, att han skall öfvertaga underhållet af en fattig anhörig, skall godakvid tillsättas att gifva utsaga, om det tillkommer svaranden (som närmaste och dertill i stånd varande arfving) att underhålla honom eller ej. Faller utsagan jakande, "skall domstolen döma den man att öfvertaga underhållet af den fattige, som är närmast beslägtad med den utomlands varande, äfven om han ej är i slägt med den fattige." Med kärandens och edgärdsmäns ed afgöres, hvem denne är. [5] En dom måste således oaktadt juryutsagan fällas, och att juryn ej har att yttra sig öfver rättsfrågan säges uttryckligen: *Eigi eigo buar at bera um þat hvat log ero a landi her.* [6]

Svårare synes det att afgöra, om verkligen juryn afgjorde sakfrågan. Finsen söker visa, att så icke var förhållandet. Han erinrar om, att i många mål begagnades både jury och vitnen om olika faktiska punkter i målet, och att ofta afgåfvos successivt i samma mål flera juryutsagor antingen af samma jury eller af olika juryer angående olika enskilda fakta, som käranden till stöd för sitt påstående skulle bevisa, liksom svaranden till stöd för sina invändningar kunde låta afgifva flera särskilda utsagor af bjargkvider. Det blef då domstolens sak att sammanfatta och utdraga resultatet af alla de sålunda framkomna bevisen. Huru mycket riktigt än ligger häri, måste dock frågan ses äfven från en annan sida.

Största utrymmet i den isländska rätten intages af brottmålen, hvilket är en följd både af de oroliga förhållandena på ön och af de outvecklade samfundsförhållandena i hvarje samhälle på samma kulturstadium som det isl., der en tvist af civil natur lätt blir en sådan af kriminell art. I dessa mål afgjordes den hufvudsakliga sakfrågan, hvars afgörande med detsamma var bestämmande för pro-

[1] I a 143. [2] I a 72. [3] I a 73. [4] II 492, 494. [5] I §§ 136 och 126. [6] I a 142.

cessen i dess helhet, just af soknarkviden. Vitnena i dessa mål ersatte egentligen blott rättegångsprotokollet och motpartens skriftliga erkännande, att han mottagit stämningen o. s. v.; och edgärdsmännens bekräftelse af partens ed om slägtskapsförhållanden o. d. ersatte det skriftliga intyget från officiella myndigheter o. s. v.; allt jämfördt med förhållandet i den moderna processen. Bjargkvidens utsaga åter kan, som förut framhållits, endast hafva till uppgift att uttala sig om den invändning, hvilken skall befria från den rättsliga påföljden af den genom soknarkviden afgjorda sakfrågan.

I hufvudsak om ock med vissa modifikationer gestaltar sig förhållandet på samma sätt i civilmål. Dessa handläggas i allmänhet vid privata domstolar, och här förekommer i principen blott en jury, hvilken afgör den sakfråga, hvarom tvisten gäller, och tillika afgifver utsagor om åtskilliga biomständigheter. Vitnen och edgärdsmän hafva samma uppgift som i kriminalmål, men vitnena användas här äfven om kontrakts afslutande och upplösning och lemna sålunda bevis i sakfrågan. Härvid är dock för det första att märka, att vitnena i vissa afseenden ersätta de skrifna dokumenten, läkares och sakkunniges utlåtande o. s. v., och för det andra, att deras användning ej var absolut nödvändig, utan jury kunde inträda i deras ställe. Det är klart, att i civilmål mer än i brottmål sakfrågan låter uppdela sig i flera frågor, hvarvid dock alltid en har den största vigten och är hufvudfråga. Denna hufvudfråga besvaras emellertid alltid af juryn, hvilken i regel äfven besvarar de andra, medan vitnens och edgärdsmäns betydelse är af den art, som blifvit nämd. Men äfven deras uttalande kan juryn ersätta, hvarvid den dock, som sagdt är, griper utöfver sitt egentliga verksamhetsområde. Att en jury besvarar flera faktiska frågor, som under processens gång uppstå vid sidan af hufvudfrågan, är för öfrigt ej alls ovanligt äfven utom den isländska rätten, utan att man derför frånkänner den dess uppgift att lösa sakfrågan. Talrika exempel lemnar i detta fall den normandisk-engelska bevisjuryn. Ännu talrikare ex. kunna hemtas ur den moderna juryns historia i Frankrike och i Tyskland. I det sistnämda landets juryväsen spela Hülfs- och Nebenfragen en stor roll och kunna i viss mån jämföras med de frågor, som förelades bjargkviden till besvarande. Det är deremot i den isländska rätten en brist och en inkonsekvens, om man så vill, att man i sådana fall tog till den, som det för nutiden synes, oskickliga utvägen att stundom tillsätta ny jury för en sådan frågas besvarande. Detta förhållande beror dock ej på en slump utan på ett följdriktigt fasthållande af principen om granskapet som utgångspunkt vid tillsättande af jury och den

bakom denna liggande grundsatsen, att blott de skulle vara jurymän, som i frågan kunde ega den bästa kännedomen. Nya frågor af annan beskaffenhet än hufvudfrågan kunde derför komma att kräfva ny jury.

Mot den åsigten, att domstolen skulle afgöra sakfrågan, talar till sist äfven den omständigheten, att den isländska domstolen icke pröfvade de bevis, som förelades densamma, utan domstolen hade blott att tillämpa lagen på de fakta, som underställdes den. Befans det förr eller senare, att en jury-utsaga eller ett vitnesbörd var *ljúgkviðr* eller *ljúgvætti*, var det partens sak att upptaga mål härom, och det blef då föremål för en ny rättegång, i hvilken annan domstol dömde. Den första har ej ens rätt att fästa sig vid, att anmärkning i detta afseende blifvit framstäld, utan skall oberoende häraf afgifva sin dom, hvilken sedan häfves, om det i den följande rättegången visar sig genom godakvids utsaga, att beviset var falskt. [1]

Jag vågar till och med gå ännu ett steg längre och anser, att med ett bevissystem af sådan art som det isländska, och då tillika straffen voro absolut bestämda, kom temat för bevisningen i sjelfva verket att i viss mån gripa in på domens område och sålunda beröra äfven rättsfrågan. Det heter t. ex. i G.: *enda a at døma at þvi sem quiðrinn berr.* [2] En fördelning mellan sakfråga och rättsfråga har för öfrigt i alla tiders juryinrättningar visat sig särdeles svår att genomföra.

Tredje Afdelningen.

§ 14.

I inledningen till sitt förträffliga arbete "Die Entstehung der Schwurgerichte" har Brunner gifvit en öfversigt af de olika teorier, som uppstått om juryns ursprung. De fleste af upphofsmännen till dessa mångfaldiga förklaringsförsök hafva genom att till utgångspunkt välja ett eller annat för institutet oväsentligt kännetecken kommit på afvägar. Det är derför egentligen blott tvänne af dessa teorier, som vunnit allmännare anslutning och tillit. Begge söka med uppmärksammad, om ock ej fullt genomförd, hänsyn till det nödvändiga sambandet mellan juryns historiska och rättsliga ursprung fröet till dess

[1] I a 101. [2] I a 222, II 67.

uppkomst på germansk grund och i ett germanskt rättsinstitut. Den ena tager edgärdsmännens och den andra vitnenas institut till utgångspunkt. De äldre författare, såsom Michelsen, Schlyter och Larsen, hvilka gjort undersökningar öfver detta ämne på den nord. rättens område, hafva anslutit sig till den förra åsigten. Att hafva uppvisat det ohållbara i denna teori om ett samband mellan edgärdsmän och jury är Bieners och ännu mer Maurers förtjenst. Dermed faller ock den teori, som söker utgångspunkten i en kombination af edgärdsmän och vitnen. Den åsigt, som Maurer deremot gör gällande, att juryns ursprung är att söka i vitnesbördet och särskildt i det, som afgifves af menighetsvitnena, har sedan vunnit nästan allmänt gillande. I senare tid hafva emellertid nya undersökningar framkallat en ny teori. Brunner (till hvars uppfattning Daniels är en föregångare) har näml. genom en omfattande undersökning af den frankiska, normandiska och engelska rätten kommit till ett resultat, som skiljer sig från alla de föregående. Enligt hans åsigt är ursprunget till juryn att söka i de af karolingerna anordnade *inqvisitiones*, som inrättades för mål, i hvilka det gälde statens intressen, och sedan utsträcktes äfven till andra, för hvilka användning deraf genom särskild tillåtelse beviljades. Denna *inqvisitio* återfinnes i det fornfranska och normandiska inkvisitionsbeviset, borttynar å franskt område i *enquête* och utvecklas å normandiskt-engelskt till en bevisjury, under det att dess vidare ombildning till dömande jury tillhör den engelska rätten. Allt detta gäller civiljuryn, medan juryn i kriminalmål är yngre och gestaltad efter den förra som förebild. Enligt Brunners mening finnes sålunda utgångspunkten för juryn icke i något germanskt rättsinstitut utan i en anordning af konungamakten, hvarvid dock den undersökning, som medelst dessa *inqvisitiones* anställdes, genom urvalet af medlemmarne i desamma bland folket och genom offentligheten i deras verksamhet kom att bära en folklig karaktär och dermed en helt annan prägel än den kanoniska rättens inkvisitionsförfarande med dess afsöndring och hemliga förhör. Det sammanhänger derför äfven med politiska förhållanden, att fröet till juryn kom på engelsk mark att utvecklas till en lifskraftig växt, medan detsamma å fransk jord förkväfdes af den kanoniska inkvisitionsprincipens alltmer öfvervägande inflytande.

Har Brunner sålunda, som det synes med öfvertygande visshet, fört frågan om den engelska juryns ursprung till en tillfredsställande lösning, så drager han likväl på samma gång en slutsats, hvarigenom han afhugger lösningen af frågan inom den nord. rättens område. I konsekvens med sin åsigt om den engelska juryns uppkomst gent emot teorierna om det ena eller andra ger-

manska rättsinstitutet såsom gemensamt ursprung och allmän förklaringsgrund för juryn inom hela rättsområdet säger han nämligen, att juryn icke eger någon anknytningspunkt i den äldre germanska processen. [1]

Det är mot detta uttalande jag vill inlägga en gensaga genom att visa, att i den nordiska rätten fans en juryinstitution, och att man inom denna rätt bör söka dess utgångspunkt. Tillvaron af en sådan jury lemnar Brunner i konsekvens med sin åsigt alldeles åsido. Den speciella undersökning af hvar och en af de nord. rätterna, som för denna frågas besvarande i sin helhet är nödvändig, ligger dock ej inom detta arbetes plan. Jag inskränker mig derför till frågan, om den isländska kviden var en jury, och om fröet till dess uppkomst är att finna inom den nord. rätten. Till liknande institutioner inom öfriga nord. rätter kan derför endast så mycken hänsyn skänkas, som är nödvändig för uppfattningen af den isländska juryns karaktär och ställning.

Ehuru frågan om kviden är en jury kan anses på tillräckliga skäl jakande besvarad redan genom den föregående undersökningen, vill jag, i det jag rekapitulerar de vigtigaste resultaten deraf, för en allsidigare belysning af frågan göra en jämförelse mellan kviden och den engelska juryn under dess äldre utvecklingsstadier, hvarvid tillika kan vinnas en föreställning om, huru långt kviden nått i utveckling som juryinstitution.

Jag öfvergår derför till

I det frankiska frågeförfarandet i civilmål, som i korthet var följande. [2]

A) Inledningen till *inqvisitio*

sker alltid genom domarens befallning antingen till följd af hans inkvisitionsmandat eller till följd af begäran af parten, som genom *indiculus regalis* erhållit rättighet att åtnjuta detta bevismedel. Valet af personer, som skola inkvireras, sker alltid af domaren. Härvid skola granskapet och trovärdigheten vara bestämmande grunder. Antalet är obestämdt. De valde skola lofva att afgifva en sanningsenlig utsaga antingen med ed, hvilken sålunda är af promissoriskt innehåll, eller med hänvisning till sin trohetsed.

B) Frågan och utsagan.

De edsvurne tillfrågas af domaren hvad de veta i saken och ej om de enskilda momenten af deras erfarenhet. Utsagan afgifves i allmänhet af hvar och en för sig, sällan af alla på en gång. Den synes ej alltid vara resultat af egen omedelbar iakttagelse, utan kan i allmänhet betraktas som ett uttryck för den

---

[1] Die Entstehung s. 37. [2] s. st. sid. 106—126.

i bygden om den förelagda bevisfrågan herskande öfvertygelsen. Ingenting bestämdt stadgas för det fall, att de edsvurne äro af olika mening.

C) Afslutningen.

Hade domaren *mandatum ad definiendum*, stälde han efter utsagans afgifvande till de s. k. *schöffen* uppmaning att fälla domen. Hade han åter blott *mand. ad referendum*, sändes protokoll öfver resultatet till den kungl. domstolen.

Utvecklingen af juryinstitutionen kan naturligtvis ej här följas steg för steg, utan hänvisar jag härom till Brunner. Öfvergången från det frankiska frågeförfarandet till den i det reglerade rekognitionsförfarandet framträdande bevisjuryn ligger i arten af och sättet för afgifvandet af de edsvurnes utsaga, och denna öfvergång se vi i den *inqvisitio*, som användes i den normand.-engelska fiskalprocessen. De edsvurne, till hvilka samfäldt frågan ställes, kunna sinsemellan rådgöra, och domaren, som framställer frågan, vill ej veta individernas åsigt utan deras samfälda uttalande. De namn, som komma till användning för att beteckna de edsvurne samfäldt, äro utom *inqvisitio* äfven *recognitio*, *assisa*, *jurea* eller *jurata*. Emellertid är detta förfaringssätt ännu sväfvande, och bevisjuryn framträder med bestämdhet först i

II det normand.-engelska rekognitionsförfarandet.

A) Det inledande förfaringssättet. [1]

Valet af jurymän företages af domaren antingen omedelbart (så i Normandie) eller medelbart genom valmän (så i England). Vid valet af jurymän fästes afseende vid deras kännedom om tvistens föremål och vid deras trovärdighet. Af den första synpunkten följer fordran på, att de skola vara grannar, och deras trovärdighet anses bero af deras medborgerliga ställning, hvarför i vissa fall riddarvärdighet är en nödvändig egenskap. I enskilda fall äro slägtskap, svågerskap, nära vänskap och fiendskap med en af parterna jäfsgrunder. Det antal af jurymän, som är nödvändigt för att bilda en jury, är i regeln 12. De edsvurnes första uppgift är att taga del i *inspectio tenementi*, som förekommer vid alla normand. immobiliartvister. Denna s. k. *visus* har till allmänt ändamål att noga bestämma stridsobjektet, och härtill kommer vid *recognitio* det särskilda ändamålet att instruera de edsvurne.

B) Förfaringssättet inför domstolen. [2]

a) Före rådplägningen.

Sedan rekognitionsbrefvet blifvit uppläst och invändningar mot behörigheten af en sådan undersökning blifvit bemötta, företaga parterna jäfvandet af jury-

[1] s. st. sid. 353—7. [2] s. st. sid. 360—70.

männen. Derefter aflägges ed af jurymännen på samma sätt som vid *inqvisitio*. Härpå följer framställningen af frågan antingen med en omskrifning af motsvarande formel i brefvet eller, som fallet var i England, med förnyad uppläsning af detsamma.

b) Rådplägning och utsaga.

Efter edens afläggande får ingen samtala med de edsvurne utom domaren, som framställer bevisfrågan. De edsvurne draga sig nu tillbaka för rådplägning. Äro de eniga, afger en för alla utsagan, i annat fall hvar och en för sig. Tillika har domaren rätt att vid en misstänkt eller oklar utsaga inkvirera de enskilde jurymännen. Hvad antalet beträffar, som erfordras för en giltig utsaga, är det olika i petitoriska och possessoriska rekognitioner. Vid det förra slaget fordrades i Normandie i allm. majoritet af 11, i England enstämmighet. Vid det andra slaget åtnöjde man sig i Normandie med enkel majoritet, och utvecklingen gick från fordran af 11 rösters majoritet till enkel, hvilket i 15 årh. är regel. I England åter var utvecklingen af motsatt art. I 13 årh. gälde enkel majoritet, i 14 åter fordrades enstämmighet. I de fall, då enstämmighet fordrades, men ej uppnåddes, kunde man tillsätta ny jury. Var en giltig utsaga afgifven, gälde som regel, att den ej kunde rubbas. Derefter dömde domstolen.

Hvad innehållet af utsagan angår, så är tydligt, att det måste rätta sig efter och stå i förhåll. till innehållet af den fråga, om hvars afgörande genom jury rekognitionsbrefvet innehöll föreskrift. Friare kunde det gestalta sig vid den i öfverensstämmelse med *recognitio* i inskränktare mening efterbildade och genom sedvänja i Normandie uppkomna *inqvisitio ex jure*, hvars förfaringssätt med und. af rekognitionsbrefvets uppläsande, enär ett sådant näml. ej låg till grund för denna jurys användning, för öfrigt fullkomligt öfverensstämde med det här skildrade och för *recognitio* i allm. gällande. Liksom *assisa* i den engelska rätten i allm. motsvarar *recognitio* i inskränktare mening i Normandie, fans vid sidan deraf i England en sedvanerättsligt utbildad *inqvisitio*, kallad *jurata*, hvilken med åtskilliga olikheter dock i allmänhet kan sägas motsvara *inqvisitio ex jure* i Normandie. För denna *inqvisitio ex jure* och ännu mer för *jurata* ställa sig domarens frågor och dermed ock juryns utsagor vida friare, än då de äro bundna derigenom, att i ett rekognitionsbref bevistemat är i förväg formuleradt. Också inlåta sig jurymännen på besvarandet af enskilda frågor för fastställande af enskilda fakta, ja, på afgörandet af invändningars befogenhet, hvilkas afgörande under rättegången befinnes vara nödvändigt. Äfven är medlemmarnes

ed i *jurata* af allmännare innehåll än i öfriga slag af *recognitio*, och de svärja blott att säga sanningen om, hvad de i allm. blifva tillfrågade.

Den vidare utbildningen af bevisjuryn till dömande jury faller utom området för vår jämförelse.

Kan nu den isländska kviden uppställas såsom ett rättsinstitut, jämförligt och sidoordnadt med den inom frankiskt-normandiskt-engelskt rättsområde uppkomna juryn under någon af de former här skildrats?

Redan vid en flyktig granskning torde det falla i ögonen, att kviden i sin utveckling hunnit långt utöfver den i formerna för sin sammansättning och verksamhet obestämda och fluktuerande frankiska *inqvisitio* och närmast har att söka sina jämförelsepunkter i det från Henrik II:s tid in i 14:de, ja 15 årh. i Normandie och England använda rekognitionsförfarandet. Jag öfvergår nu till ett närmare skärskådande af de särskilda punkterna.

A) Det inledande förfaringssättet.

I afs. på sättet för utväljandet af jurymännen framträder en grundväsentlig olikhet mellan *inqvisitio* och den derur utvecklade *recognitio* å ena sidan och kviden å den andra deri, att till de förra företogs valet af jurymän af domaren omedelbart eller medelbart och för den senare af parten omedelbart (buakvid) eller medelbart (godakvid). Olikheten beror på den inkvisitionsprincipen motsatta accusatoriska principens förherskande inom den isländska rätten och utgör såsom en konsekvent tillämpning af densamma det säkraste beviset för institutets organiska utveckling på rent germansk rättsgrund.

I afseende på de bestämmande grunderna vid valet hafva vi sett, huru den isländska rätten med oändligt mycket större såväl noggrannhet som framförallt med mera genomförd systematiskhet än den normandisk-engelska fastställer principer härför. De utförliga bestämmelserna för, huru det granskap skulle beräknas, från hvilket medlemmarne i kviden skulle kallas, angifva med tydlighet afsigten att få personer, som kunde anses ega kännedom om det omtvistade faktum. Liksom fallet var vid rekognitionsförfarandet, var det väl dock snarare för den i bygden herskande åsigten man genom kvidens utsaga ville få ett bestämdt uttryck än för ett vitnesbörd i modern mening. En bestämd mening om det var på grund af conscientia eller scientia, som utsagan skulle afgifvas, synes dock, oaktadt åtskilliga försök dertill blifvit gjorda, icke kunna framställas för kviden lika litet som för *recognitio*. Ehuru, som sagdt är, mera torde tala för det förra än det senare, var dock på denna tid begreppet om skilnaden mellan tro och vetande ännu ej utveckladt till full klarhet. En föreställning

härom uttalar sig dock i den isl. rätten i den genomgående uppfattningen om vitnesbördets prioritet före kviden, och på det normand.-engelska rättsområdet se vi den äfven söka arbeta sig fram till full klarhet, men då det skett, har ock bevisjuryn ombildats till dömande jury.

I de noggranna bestämmelserna för kompetensvilkoren för medlemmarne i kviden hafva vi äfven ett lika tydligt uttalande om, att trovärdigheten var ett annat lika nödvändigt vilkor. Det var bland bönderna, kärnan af befolkningen, som medlemmarne i buakviden skulle tagas, och om detta vilkor kunde lemnas å sido för godakviden, så innebar godens närvaro och deltagande i kviden en garanti lika god som någon riddares. De relativa kompetensvilkoren om uteslutning af beslägtade, besvågrade o. s. v. äro ojämförligt mera följdriktigt genomförda för kviden än för *recognitio*.

I afseende på antalet af jurymän se vi en bestämd sträfvan att fastställa regler härför i *recognitio*, medan *inqvisitio* alldeles saknar sådana; men likväl har ej en sådan skilnad som den mellan kvid bestående af 5, 9 eller 12 medlemmar för olikartade mål utbildats i den normand.-engelska juryn.

B. Förfaringssättet inför domstolen.

a) Före rådplägningen.

Hvarom kviden skulle afge utsaga, skulle alltid angifvas, då medlemmarne deri kallades, antingen de kallades hemma eller på tinget. Någon *visus terræ* eller dylikt kom visserligen ej i fråga, men afsigten med *heimankvöð* och den tidsfrist, som var bestämd deremellan och tingsterminen, var otvifvelaktigt den, att jurymännen skulle få tillfälle att bilda sig ett säkert omdöme om causa quæstionis. När jurymännen infunnit sig inför domstolen, voro de emellertid pligtige att afge hvilka andra utsagor, som af parterna begärdes, liksom de i den normand.-engelska juryn, då ej ett rekognitionsbref låg till grund för deras sammankallande och utsaga, voro skyldige att afge sina utsagor om de olika frågor domaren fann nödigt att framställa. Skilnaden var blott den, att till kviden framstälde parterna sina frågor.

När så jurymännen infunnit sig, företogs jäfvandet, hvarom anmodan till motparten måste ske inför domstolen, men hvars verkställande ej behöfde åhöras af domarne. Jäfvades hela kviden, tillsattes en ny, liksom fallet var med *recognitio*, och uteslöts blott en del, synas andra hafva kunnat insättas i deras ställe, liksom i *recognitio* de återstående kunde bilda stammen till en ny jury.

Inför domstolen skulle kviden aflägga ed, om hvars promissoriska karaktär jag förut talat. Att åter hänvisa till en trohetsed, som en gång afgifvits, kunde naturligtvis ej komma i fråga i den isl. rätten. Enligt denna var det deremot tillåtet, åtminstone hvad juryn vid tingsdomstolarne beträffar, att en gång för alla afge en promissorisk ed för det riktiga fullgörandet af alla rättshandlingar, som kunde komma att kräfvas af personen i fråga under pågående ting.

Härefter följde partens uppmaning till kviden att afgifva sin utsaga.

b) Rådplägning och utsaga.

Medlemmarne af kviden rådslogo derefter om utsagan. Liksom vid *recognitio* förekom ingen bevisföring inför dem, men de hade naturligtvis vid den ena som den andra rätt att utbyta åsigter.

I afseende på sättet för frambärandet af utsagan visar sig en bestämd olikhet mellan kviden och *recognitio*. Medan det för rekognitionsförfarandet var regel, att utsagan skulle gemensamt afgifvas och en af jurymännen å allas vägnar skulle frambära densamma blott i det fall, att enstämmighet vans, men annars hvar och en för sig, var det för kviden föreskrifvet, att i begge fallen utsagan skulle af en juryman frambäras såsom hela juryns utsaga. Att de enskilde jurymännen i *recognitio*, då enstämmighet ej vans, hvar för sig skulle uttala sin mening är naturligtvis en ofullkomlighet, hvars ursprung ligger i förfaringssättet vid den frank. *inquisitio*. Det är just genom bildandet och afgifvandet af en gemensam utsaga, som en utveckling vunnits från inkvisitionsbeviset till en bevisjury, och ju bestämdare och vidsträcktare denna fordran genomföres, dess fullkomligare utvecklad är juryn. Den isl. rätten håller, såsom vi sett, så strängt härpå, att äfven då minoritet uppstått med annan mening, utsagan skall framföras som ett uttalande af hela juryn. Någon ny jury behöfde sålunda ej tillsättas, då enstämmighet ej vans; minoriteten blef genom sin derpå följande förklaring skyddad; och fordran på enstämmighet, som man tydligen ej gerna ville uppgifva, kvarstod dock i viss mån. På detta sätt sökte den isl. rätten lösa den svårighet, som uppstår, då man genom juryutsaga vill få ett uttryck för den hos menigheten herskande åsigten, men finner, att i verkligheten meningarna äro olika.

Hvad till sist innehållet af kvidens utsaga beträffar, så har jag sökt visa, att sakfrågan löses af densamma antingen genom en utsaga, då stridsfrågan är enkel, eller genom flera utsagor, om den under rättegången upplöses i flera frågor. I dessa afseenden äro förhållandena analoga i den normand. *inqvisitio ex jure* och den engelska *jurata*, medan utsagan af en *recognitio*, som

sammansatts till följd af ett rekognitionsbref, ej kan blifva mer än en, såvida ej brefvet innehåller flera frågor, hvilket emellanåt synes vara fallet. Deremot framträder en bestämd olikhet deri, att då vid rekognitionsförfarandet frågor, som föranledas af motpartens invändningar, besvaras af samma jury, som har att yttra sig om hufvudfrågan, sådana frågor i den isl. processen besvaras af en bjargkvid. Detta är en konsekvent tillämpning af den accusatoriska princip, som genomgår den isl. rätten. Vid tillämpningen af den inkvisitoriska principen, då domaren framställer frågorna, passar deremot ej användningen af en bjargkvid. Ännu en olikhet framträder deri, att det i den isl. processen hände, att af samma part för olika sakfrågors besvararande nya kvider tillsattes. Hvarpå detta beror, har jag förut antydt.

Så väl i den normand.-engelska som i den isl. rätten tillhörde sakfrågans afgörande juryn och rättsfrågans domstolen, ehuru i begge bevistemat kunde vara af sådan art, att det grep in äfven på rättsfrågans område.

Mot en falsk juryutsaga hade man inom begge rättsområdena den utvägen, att man kunde anställa åtal.

Den invändningen skulle nu kunna framställas mot denna jämförelse i dess helhet, att ena jämförelseledet utgjorts af den normand.-engelska civiljuryn och det andra af den isl. juryn för både civil och kriminalmål. Härpå kan svaras, att i den normand.-engelska rätten är juryn i kriminalmål en efterbildning af bevisjuryn i civilmål, och i den isl. rätten är å ena sidan skilnaden mellan civil- och kriminalmål ännu ej skarpt utbildad, och å andra sidan är organisationen af kviden, vare sig den användes för det ena eller det andra slaget af mål, i allt väsentligt densamma, så att man omöjligen kan i detta afseende indela den i civil- och kriminaljury.

Det torde sålunda vara bevisadt hvad med denna jämförelse åsyftats, nämligen att kviden, oaktadt åtskilliga olikheter, var ett med den normand.-engelska bevisjuryn analogt rättsinstitut. Jurybegreppet har emellertid såsom institutet sjelft varit underkastadt en utveckling. Hvad som dock är kärnan i detsamma, som under alla utvecklingsstadier konstituerar detsamma som jury, är 1) att besvarandet af sakfrågan, antingen i dess helhet eller delad i flera, uppdrages åt personer, som ej höra till domstolen, och 2) att deras utsaga kan utfalla såväl till den ena som till den andra partens fördel. Härtill kommer hvad Brunner anser som karaktäristiskt för bevisjuryn, nämligen 1) att egentlig bevisföring ej förekommer inför densamma, 2) att besvarandet af frågan sker under formen af en gemensam vitnesutsaga (genossenschaftliche zeugenaussage), och 3) att eden är

promissorisk. Utom i alla dessa fall hafva vi funnit, att kviden äfven i flera andra öfverensstämmer med den normand.-engelska bevisjuryn, och likheterna äro så stora, att man kunde vara frestad att tro på ett samband mellan begge. För ett sådant kan dock ej det ringaste bevis uppletas, och den isländska bevisjuryn har utvecklats tidigare och med mera fasthet och systematiskhet i sin organisation än den normand.-engelska. Vi se oss sålunda nödsakade att för en jurys uppkomst söka utgångspunkten inom den germanska rätten, hvartill Brunner förnekar möjligheten.

Vi vända oss först till den historiska sidan af frågan om den isländska juryns ursprung.

För min framställning af den isl. juryn har hittills med få undantag Grågås tjenat som källa. Den svåra frågan om innehållet af Grågås såsom resultat af en sedvanerättslig utveckling [1] eller af en sig utvecklande lagstiftning [2] kan naturligtvis ej här upptagas till behandling, och jag vill blott uttala som min uppfatttning, att den synes vara resultatet af beggedera med en öfvervägande prägel af den förra. Allt nog, det faktiska innehållet har legat till grund för min framställning. Den tid, då juryn såsom buakvid och godakvid i fullt utbildadt och systematiskt skick kom till användning, anser jag vara de efter Haflidaskrås författande eller 1118 följande hundra åren, och före nämda år ligger dess bildnings och utvecklings historia. Från det sista femtiotalet af fristatens tillvaro härleda sig med sannolikhet de tillsatser och förändringar, som ofta te sig som afvikelser från de för institutets organisation bestämmande grundprinciperna. Tiden för samfundsförhållandenas upplösning är tillika tiden för rättslifvets. En sådan uppfattning eger äfven stöd i sagoliteraturen. Att döma af denna växer under Sturlungatiden alltmer antalet af ostraffade brott, och äfven de rättsliga former, som förut iakttogos vid de ofta förekommande förlikningarna mellan tvistande parter, försvinna alltmer, och dessa förlikningar komma i stället att blifva fredsslut eller rättare stillestånd mellan kämpande härar. På samma gång godorden hopas i några få mäktiga höfdingars händer, blir det äfven praxis, att deras anhängare en gång för alla åt dem öfverlemna fullföljandet af sina rättstvister på hvad sätt, som kan synas dem lämpligt,

---

[1] Så Maurer i syn. i art. Grågås Allg. Encykl.

[2] Så Finsen i syn. i De isl. Love i Fristatstiden 1873.

hvilket i regeln icke blir det lagliga. Bevis härför kunna i synnerhet hemtas från senare delen af Sturlungasagan. Ännu funnos dock de gamla rättsinstituten, och ännu 1253 omtalas användning af buakvid i fullkomlig öfverensstämmelse med Grågås.[1] Med Islands underkastelse under Norge och införandet af Järnsida 1271 upphör som bekant den isl. juryns tillvaro.

Sedan sålunda juryns tillvaro framåt blifvit begränsad, återstår att se, huru långt den sträcker sig tillbaka i tiden.

För denna undersökning är man uteslutande hänvisad till sagoliteraturen, och den är så mycket svårare, som värdet af denna literatur för detta ändamål är i flerfaldigt afseende begränsadt. För det första faller tiden för sagoskrifningen till en stor del efter den tid, då de i Grågås framstälda rättsformerna upphörde att gälla. Tillförlitligheten af sådana sagors uppgifter i rättsligt afseende är derför många tvifvel underkastad, äfven om de i öfrigt äro trovärdiga. De skriftliga uppteckningar af rättsligt innehåll, på hvilka dessa sagoförfattare stödde sig, kunde ej ersätta den lefvande kunskap, som inhemtades under rättens tillämpning i lifvet, hvilket i synnerhet måste gälla om ett rättssystem med så invecklade former som det isländska. Det är denna omständighet, som är grunden till bristerna i rättsligt afseende i *Njála* och andra under likartade förhållanden uppkomna sagor. För det andra innehålla sagorna icke någon utförligare skildring af processer utan åtnöja sig med några få, kortfattade uppgifter. Undantag härifrån bildar egentligen blott *Njála* och i någon mån äfven de under ungefär samma tid nedskrifna *Krókarefssaga*, *Gunnars saga keldugnúpsfífls* och *Ölkofra þáttr*. Deras tillförlitlighet i rättsligt afseende är emellertid som sagdt ringa och har starkt reducerats genom Maurers undersökningar af dem alla[2] och ännu mer genom Lehmanns och Carolsfelds beträffande *Njála*.[3] Eör det tredje är det i allmänhet icke processer, hvilka föras af vanliga fredliga personer under lugna förhållanden, som omtalas af sagorna, och hvilka för oss skulle hafva varit af störst intresse, utan det är vanligen våldsamma karaktärer i oroliga tider, som skildras i sina strider och tvister. Påfallande i detta hänseende är, att sista hälften af 11:te årh. och första af 12:te, som just är den tid, då rättslifvets former hunnit till full utveckling, är *tiðendalauss* och blott obetydligt beröres af sagorna. För det fjärde var det alldeles icke nödvändigt, att en inledd process skulle

[1] *Sturlungasaga.* Oxford 1878 II Del. sid. 177 och 180.
[2] Art. Grågås sid. 67 m. fl. st. och i Germania XII.
[3] Die Njálssage. Berlin 1883.

fullföljas och genom dom afgöras. Det synes tvärtom hafva varit särdeles vanligt, att processen afbröts på hvilket stadium som helst och afslöts genom förlikning, hvarvid man antingen med tillförsigt till den förorättade partens heder lät honom afgöra saken (*sjálfdœmi*) eller hänsköt dess afgörande under någon tredje ansedd man. Detta berodde i främsta rummet på de stränga straff, som voro stadgade i den isl. rätten. Sådana förlikningar ingingos under vissa lagliga formaliteter, och Grågås innehåller utförliga formulär derför. Af ur sagorna mig bekanta 168 mål, som fört till ett bestämdt resultat genom förlikning eller dom, hafva 72 bilagts genom förlikning, innan de kommit till tinget, 48 på tinget under olika stadier i processen, (af dessa 7 sedan bevisföringen blifvit afslutad), 7 efter domens afkunnande, och 41 hafva afslutats genom dom. Anmärkas bör dock, att det är under Sturlungatiden den första kategorien blir öfvervägande. För öfrigt saknas ännu en fullständig, i rättsligt syfte kritisk undersökning af sagoliteraturen. Absolut visshet kan derför ej vinnas i den fråga, hvarmed vi sysselsätta oss.

Att kviden redan före 1118 var ett såsom jury begagnadt bevismedel, kunna vi sluta oss till deraf, att dess organisation är långt utvecklad och utförligt behandlad i *Vígslóði*, som i hufvudsak torde vara temligen lika den afdelning med samma namn, som utgjorde kärnan af Haflidaskrå, och som förutsätter en förutgående långvarig rättsutveckling. Äfven sagorna lemna bevis härför, i det kviden i dem omtalas på enstaka ställen såsom det sid. 15 omnämda stället i *Bandamannasaga* omkring år 1050, vidare *Flóamannasaga* kap. 3, 4 omkr. 994, *Eyrbyggjasaga* kap. 55 år 1001, kap. 31 (bjargkvid) omkr. 990, kap. 22 (*þingakvöð* af jurymän i *vígsök*) 982 och 16 kap. (*tylftarkviðr*) 980 [samma mål med jury i *Landnámabók* II kap. 9]; *tylftarkviðr* förekommer äfven i *Víga-glumssaga* kap. 18 omkr. 970. Hvar för sig hafva dessa uppgifter visserligen ej något stort värde, men sammanlagda och genom den inbördes öfverensstämmelsen ega de ett sådant, och i allmänhet öfverensstämma de berättelser, som den egentliga sagotidens literatur ger om processer, med de processformer, som finnas i Grågås. Dessutom finnes en uppgift, som angifver, att kviden funnits redan i Ulfljotslagen, således år 930, nämligen de förut citerade ställena ur *Landnámabók*, *þáttr þorsteins uxafóts* m. fl. om edsformuläret för vitnen, kvid o. s. v. De citerade källorna höra till de tillförlitligaste i literaturen, och san-

---

[1] Tidsbestämmelserna i enl. med Vigfusson: *Um tímatal í Íslendínga sögum.*

nolikt synes det derför vara, att kviden redan då funnits. Den isländska juryn har sålunda haft en tillvaro af öfver 300 år.

För den tid, som ligger bakom 930, sakna vi alldeles underrättelser, som kunde gifva oss någon upplysning om den isl. juryn. Har den uppstått på Island, eller är fröet till dess uppkomst att söka redan i den norska rätten, hvilken som bekant är källan till den isländska? Vid besvarandet af denna fråga kommer man emellertid in på den juridiska sidan af frågan om juryns ursprung. Frågorna om, ur hvilken folkrätt och ur hvilket rättsinstitut kviden härstammar, äro oskiljaktigt förenade. En undersökning härom är emellertid ännu vanskligare än om, huru långt tillkaka i isländska rättens historia juryn sträcker sig. Medan nämligen den norska rätten i den äldsta form vi känna den föreligger i ett skick omkring 300 år yngre än det, ur hvilket den isländska utgick, så är äfven den senare i det skick vi ega den resultatet af en mer än 300-årig utveckling, på högst få undantag när oberoende af senare inflytelser från den norska. Det är under sådana förhållanden klart, att vi för frågan om den isländska juryns uppkomst få nöja oss med de bevis, som kunna hemtas ur de allmänna principer, hvilka legat till grund för så väl det isländska som det norska processförfarandet.

Som bekant är, har Hertzberg i den fornnorska rätten trott sig finna spår af en jury.[1] I dessa inom flera olika områden af rätten kringspridda fall äro dock ej enligt min mening anknytningspunkterna att söka för uppkomsten af den isländska juryn. Maurer bestrider äfven, att dessa förmenta lemningar af en jury verkligen äro sådana.[2] En jury har nog aldrig funnits i den norska rätten, och de frön till en sådan inom denna rätt, hvilka på isländsk jord utvecklats till jury, äro att söka på ett helt annat område.

De bevismedel, som man ansett kunna gifva fröet till utbildningen af en jury i den nordgermanska rätten, äro edgärdsmännen och vitnena. De vigtigaste skäl, som Maurer anfört mot, att de förra skulle kunnat erbjuda utgångspunkten för en sådan, äro: att edgärdsmännens ed blott hänför sig till trovärdigheten hos den, som aflägger hufvudeden, och icke till sakens objektiva sanning, att de blott uttala sig för bevisföraren aldrig emot honom, att de till följd häraf kunna vägra att aflägga eden och slutligen det faktum, att öfverallt, der juryn förekommer, edgärdsmännens institut har bibehållit sig vid sidan deraf,

---

[1] Den æ. norske Process s. 259—268. [2] Krit. Vierteljahrsschrift München 1876 sid. 74—76.

utan att man kan spåra ett genetiskt sammanhang dem emellan.[1] Tillämpningen af dessa grundsatser hafva vi sett i den isländska rätten.

Deremot har erfarenhetsvitnet försvunnit, der jury finnes, och ur detta institut anser jag i likhet med Maurer,[2] att juryn uppstått i den nordiska rätten. Som bekant är, funnos enligt Rogges och Maurers framställning[3] i den forngermanska rätten två slags vitnen: de valda eller, som de här kallats, de tillkallade vitnena och grannvitnena eller erfarenhetsvitnena, hvilket senare uttryck Maurer finner mera lämpligt, eller menighetsvitnena, som Brunner kallar dem. Att de förra ej kunde erbjuda utgångspunkten för en jury är tydligt, då de liksom edgärdsmännen voro ett ensidigt och formelt bevismedel. Först erfarenhetsvitnet ger genom sin utsaga en objektiv visshet, och dess innehåll kan vara till förmån såväl för den ena som för den andra parten och innebär sålunda ett tvåsidigt afgörande. Från början uttala sig erfarenhetsvitnena ej blott på grund af egen omedelbar kunskap utan äfven på grund af hörsagor och dylikt, och från början är hos dem gränsen mellan sak- och rättsfråga minst skarpt uppdragen.[4] Draga de en slutsats af de enskilda momenten af sin erfarenhet, och förena de sig efter ömsesidig rådplägning till en mening, och frambära de densamma på en gång eller låta en göra det för dem alla, så är juryn utbildad. Huru äfven ett vitnesbörd kunde aflägga gemensamt se vi hos de isl. vitnena, men att deraf sluta till, att juryn uppstått ur de tillkallade vitnena, är dock ej rådligt, emedan formen för aflägganden af deras utsaga med allt för stor sannolikhet är uppkommen efter kvidens såsom mönster. Att kviden gripit omkring sig och utöfvat inflytande på andra bevismedel har jag förut framhållit.

Vid tillämpningen af denna teori falla två omständigheter i ögonen. För det första är det i civilmål, som erfarenhetsvitnen om ett varaktigt förhållande egentligen förekomma och hafva användning, och civiljuryn skulle sålunda vara den ursprungliga. För det andra äro dessa vitnen grannvitnen, och granskapet skulle sålunda vara det bestämmande vid tillsättande af jurymän. Huru gestalta sig nu i dessa fall förhållandena i den isl. rätten och i dess moderrätt den norska? Hvad först beträffar civilmåls behandling i den äldre norska rätten, så skiljes mellan likvida (veterliga) och illikvida saker. Behandlingen af de senare var längre och försiggick sålunda, att man för att få de särskilda punkterna i käromålet genom bevis och motbevis fastställda tillsatte en privat domstol *skiladómr*.

---

[1] Beweisverf. s. 391. [2] s. st. sid. 390—3. [3] s. st. sid. 185—195. [4] s. st. sid. 391—2.

Skilnaden i behandlingen af dessa mål anser Hertzberg vara ursprunglig i den norska rätten; också Secher och enligt ett meddelande till honom äfven Maurer ansluta sig till samma mening. Secher söker äfven att bevisa, att så var förhållandet i den äldre danska rätten och troligtvis inom hela det nord. rättsområdet.[1] Den isländska rätten har emellertid skridit öfver denna ståndpunkt, och skilnaden har bortfallit, men privatdomstolarne stå kvar, fast med begränsad kompetens och med olika namn efter de olika slags mål, för hvilka de användes. Antydningar finnas emellertid, att de ursprungligen haft en kompetens och organisation i likhet med skiladomen.[2] Secher hänvisar för öfrigt till Maurers åsigt om de privata domstolarnes tillvaro före de offentligas och bemöter med rätta Finsens invändningar häremot.[3] Skiladomen i den norska rätten användes i mål om odaljord, arf, fordran af penningar och annat gods (*fjársóknir*), markskäl och i en del mindre bötesmål. De bevismedel, som här förekommo, voro erfarenhetsvitnen, och deras vitnesbörd var ett uttalande ej blott om hvad de sjelfva sett och erfarit utan äfven om hvad de hört af sina förfäder. Den norska rätten känner ej någon jury i dessa fall utan blott erfarenhetsvitnen, och detta harmonierar med det förhållandet i den isl. rätten, att i motsvarande fall blott jury förekommer och inga erfarenhetsvitnen. Den tanken ligger då nära till hands, att de norska erfarenhetsvitnena vid skiladomen äro det ännu outvecklade frö, ur hvilket den isl. buakviden framgått som civiljury vid de privata domstolarne. Härpå bero förmodligen äfven de olikheter vi funnit mellan juryn vid de privata domstolarne och vid de offentliga, i det den förra stannat efter i sin utveckling, ej utbildats med den skilnad mellan soknarkvid och bjargkvid o. s. v., som utvecklades hos den senare. Emellertid har det nya bevismedlet befunnits lämpligt; i och med det offentliga rättslifvets och samfundsförhållandenas ordnande har det upptagits vid de offentliga domstolarne och användningen deraf utsträckts äfven till kriminella mål. Visserligen kan man tycka, att tiden för bildandet af det nya bevismedlet varit kort; men af allt, som man känner om rätts- och samfundslifvets utveckling på Island, framgår, att denna utveckling varit ovanligt snabb och kraftig. Vid behandlingen af de kriminella målen låg det nära till hands, att man liksom för de civila ansåg, att man i granskapet hade att finna de om stridsfrågan bäst underrättade. Då Islands inbyggare flyttade från sitt hemland, splittrades slägterna, deras medlemmar skingrades ofta nog till skilda land, och ej ens de,

[1] Om vitterlighed i d. æ. danske Process I. Kbhvn 1885. [2] s. st. sid. 12. [3] s. st. sid. 13.

som kommo till Island, bosatte sig alltid i samma trakt. Slägtskapsbandet, som låg till grund för edgärdsmännens institut, kunde redan af denna orsak ej behålla sin forna rättsliga användning, och denna måste i alla fall med en stigande rättsutveckling komma att inskränkas. Det blef då i stället granskapet, som fick en omfattande betydelse i det isl. rättslifvet. Yttre förhållanden på Island måste mer än annorstädes göra, att inbyggarne i samma trakt kommo i nära beröring med hvarandra af flerfaldig art, och den vigtiga betydelse i rättsligt afseende, som granskapet haft på Island, har med fullt skäl framhäfts af Maurer [1]. I det föregående har jag sökt framhålla den stora betydelse det haft vid tillsättandet af kviden och särskildt af buakviden.

Som förut blifvit nämdt, synes godakviden hafva senare utbildats än buakviden. Det är derför ännu mindre lätt att för denna finna en anknytningspunkt i den norska rätten. En antydan derom finnes dock kanske. Maurer framhåller, [2] att erfarenhetsvitnena i den norska rätten icke uttala sig om ett bestämdt, enskildt faktum, för hvars konstaterande de en gång särskildt kallats, utan öfver längre varande förhållanden, om hvilka de till följd af sin lefnadsställning kunde och måste hafva kännedom. Exempel härpå lemna de vid odaltvister förekommande *árofar*, vitnena vid markskälstvister o. s. v., om hvilka förut blifvit nämdt. På samma grund anser han äfven *heimiliskviðarvitnit* stå, som genom konstaterandet af ett i trakten gängse rykte tvingar den skyldige att rena sig från beskyllningen. Min mening är naturligtvis icke, att godakviden uppstått direkt ur detta bevismedel, men derur har uppslag gifvits till bildandet af en kvid, [3] hvilken längre fram antagit godakvidens form. De fall, för hvilka detta bevismedel användes i den norska rätten, voro trolldom och åtskilliga andra kyrkorättsliga förbrytelser, mord, tjufnad och landsförräderi. De tre första fallen äro just de, för hvilka godakviden ursprungligen synes hafva kommit till användning. Dock anser Hertzberg, att heimiliskvidarvitnet i den norska rätten är ett institut, hvars utbildning tillhör kyrkan, och som han ställer i sammanhang med förfarandet vid de andliga s. k. sendgerichte. [4] Hela inrättningen skulle således vara af kanoniskt ursprung. Maurer uttalar sig dock på det bestämdaste mot ett sådant sammanhang, [5] och äfven Brunner anser, att det är mer än tvifvelaktigt, att någonsin den påfliga lag-

---

[1] Island s. 373—92, [2] Krit. Vierteljahrschrift 18 band s. 71. [3] Se ock Maurer: Beweisverfahren s. 386—7. [4] Den æ. norske Process s. 210—216. [5] Krit. Viertelj. 18 band. sid. 67.

stiftningen utsträckt användningen af de frankiska sendgerichte till andra lands kyrkor.[1] Institutet är sålunda nog af norskt ursprung, och i alla händelser kunde blott framställningen af anklagelsen, som leddes af biskopens tjensteman, ej det bevismedel, heimiliskvidarvitnet, hvaraf han begagnade sig, stå i något samband med de omnämda sendgerichte.

Det återstår att kasta en blick på de i den äldre svenska och danska rätten med kviden analoga instituten.

Det namn de kommit att bära härleder sig icke som den isl. juryns från utsagan utan från kallandet af jurymännen. *Næmd* och *næfnd* äro näml. de allmänna uttrycken derför i både den svenska och danska rätten och beteckna jurymännen samfäldt, ej deras utsaga. Dessa uttryck hafva derjämte en vidsträcktare betydelse, liksom äfven det för juryman bildade ordet *næmdarmaþer*.

Hvad den svenska nämdens sammansättning beträffar, möter oss den väsentliga olikheten med den isländska, att den tillsättes af domaren, så enl. Vestgötalagen, eller af domaren i förening med begge parterna, så enl. Östgötalagen, Uplandslagen m. fl.[2] Tillsättningen sker på tinget. De absoluta kompetensvilkoren synas ursprungligen hafva varit, att de, som kallades som jurymän, skulle vara bönder med godt rykte och anseende, till laga ålder komne o. s. v., och de relativa, att de ej fingo vara fränder eller fiender till parterna. De skulle vidare vara från den fjärding, det härad o. s. v., der svaranden bodde, den omtvistade jorden låg eller det åtalade brottet var begånget; och ur mindre eller större kretsar framgingo fjärdingshärads- och folklandsnämder o. s. v. Antalet var i regeln tolf. Nordströms och efter honom Uppströms mening är, att nämdens utlåtande ej afgafs kollektivt utan af hvarje juryman för sig, och att den med ed efteråt bekräftades. Riktigheten häraf betviflar jag dock. De få fall, som af Nordström anföras, kunna ej häfva den åsigten, att nämdens utlåtande afgafs gemensamt och under ed, som samtidigt aflades. Flertalets mening bestämde utsagan. Nämden var ett bevismedel, men dess utsaga föregicks af en formlig undersökning och rådplägning. Den skulle värja eller fälla den anklagade, och jurymännen kunde ej som edgärdsmännen undandraga sig sitt åliggande. I förhållande till andra bevismedel synes nämden hafva varit det förnämsta, till hvilket man kunde gripa, då andra sveko. Sin regelbundna användning hade nämden såväl i civila som i kriminella mål. Liksom i den isl. rätten saknas i den fornsvenska nästan alldeles erfarenhetsvitnen. De tillkallade vitnena (*skærskuta-* och *asyna*-vitnen

[1] Die Entstehung s. 403. [2] Hjärne: Om den fornsvenska nämnden s. 19—20, 47 m. fl.

o s. v.) och edgärdsmän jämte partsed voro de bevismedel, som vid sidan af nämden här förekommo. Nämden ombildades sedan på två sätt, dels derigenom att den blef permanent, och dels derigenom att den å konungstinget blef en inkvisitorisk nämd, tillsatt af konungen och lagmannen. Dess senare ombildning till domstol hör ej hit. [1]

I den äldre danska rätten skiljes mellan två rättsområden: det skånsk-seländska och det fyensk-jutska, och juryn har inom dessa en olika organisation och användning. I det förra området tillsättes *næfnden* af käranden bland jordegare i häradet, och af dessa hade svaranden rätt att utesluta tre. Granskapet synes äfven här hafva varit den ursprungligen bestämmande synpunkten. Ur häradet och socknen framgingo äfven de nämder med olika namn och användning, som förekommo inom det område, der den jutska lagen gälde. De valdes genom opartiske män eller genom andlig eller verldslig myndighet, och somliga utsågos för längre tid. *Biskups-* och *ransnæfnderna* valdes af socknens eller häradets bönder för ett år, och de s. k. *sannindmæn* tillsattes af konungen för lifstid. Utsagan bildades och afgafs kollektivt och besvors i regeln på samma ting. Undersökning och rådplägning föregingo densamma, och flertalets mening var afgörande. Den skulle värja eller fälla. Nämden användes i kriminella mål, men liksom i Sverige äfven i tvister om fast egendom, om markskäl o. s. v. I den jutska rätten hade den sin största användning, i den skånska sin minsta. Liksom den svenska blef äfven den danska nämden sedan dömande. Det förnämsta bevismedlet i den danska rätten var partsed och edgärdsmän. Äfven nämden hade en stor kompetens, men vitnen användes i mycket inskränkt omfång och synas ej hafva varit andra än tillkallade, af hvilka tingsvitnena intogo den förnämsta platsen. [2]

För fullständighetens skull må äfven nämnas, att enligt Michelsen lär ett med nämden jämförligt institut hafva förekommit äfven i Ditmarsken. Den *nemede*, som förekom i dess rätt, var otvifvelaktigt ett bevismedel, men högst osäkert är, om den var någon jury, och fullständigare undersökningar behöfvas för att få bevis derför. Jag hänvisar emellertid till Michelsens framställning [3] och Maurers åsigt i denna fråga. [4]

---

[1] Uppgifterna äro hufvudsakligen hemtade hos Schlyter: Anm. om det forna förhållandet mellan domare och nämnd, jämförda med lex., och Nordström: Svenska samhällsförfattningens historia II Afdeln. 35. [2] Framställningen efter Sylow och Stemann. [3] Die Genesis der Jury s. 116—158. [4] Beweisverfahren s. 384—5.

Sådana äro i korthet de allmänna dragen af de med juryn analoga instituten inom det nordiska rättsområdet. Utom i Norge fans således jury i alla de nordiska rätterna, och den omständigheten, att erfarenhetsvitnen saknades öfverallt inom rättsområdet utom i Norge, harmonierar med teorien om juryns uppkomst i Norden ur detta bevismedel. Att juryn ursprungligen skulle användts i civila mål och först sedan äfven i kriminella är en slutsats, som följer deraf, och detta förhållande har sin motsvarighet i den normand.-engelska juryn. Dock må ej fördöljas, att juryn i den svenska och danska rätten hade en öfvervägande användning på det kriminella området, och att åtskilliga rättshistorici anse, att den inom dessa rätter har att söka sitt ursprung i edgärdsmännens institut. Men i alla händelser var inom begge rätterna nämdens användning för civila mål lika gammal som dess användning för kriminella, vigtiga skäl tala mot edgärdsmännen och för erfarenhetsvitnena som utgångspunkt för bildandet af nämden, hvarjemte bör framhållas, att man i sina anmärkningar mot teorien om erfarenhetsvitnets samband med juryn i vissa fall förblandat detta slags vitnen med vitnen i modern mening, d. v. s. vitnen på grund af tillfälligt erhållen egen kunskap. Enligt Maurer äro de sistnämda alldeles obekanta för den äldre rätten. [1] Olikheterna i afseende såväl på sammansättning som på verksamhet hos juryn inom de nordiska rätterna utesluta tanken på, att det ena landet af det andra skulle lånat detta bevismedel, och tala för den åsigten, att fröet till detta institut ursprungligen förefunnits inom hela rättsområdet, fastän det inom en af de nord. rätterna alls icke kommit till utveckling och inom de öfriga utvecklats i olika riktning.

Till sist må nämnas, att äfven Brunner i sin undersökning om den normand.-engelska juryn framhåller, att menighetsvitnesbördet, hvilket han ställer i motsats till det formella vitnesbördet, försvinner öfverallt, der juryn uppträder, hvilken äfven inkräktar på det senare, medan deremot edgärdsmännen kvarstå vid sidan deraf. Häraf framgår, säger han, hvarur det uppspirande juryinstitutet har hemtat sin näring. [2] Till sin grundidé motsvarar denna indelning af vitnena den, som ofvan anförts, och grannvitnena synas sålunda äfven vid denna jurys bildande haft sin betydelse. Den svagaste punkten i hans bevisföring är också den om det angelsaxiska menighetsvitnesbördets förhållande till den från Normandie införda juryn. Detta vitnesinstitut hade i den angelsaxiska rätten nått en utbildning och en användning, hvarigenom det, som han

[1] Beweisverfahren s. 194. [2] Die Entstehung s. 195—6.

sjelf erkänner, kunde erbjuda en ersättning för juryn, med hvilken det hade den kollektiva utsagan och kunskapen om förhållandena i orten gemensamma. [1]

Härmed har jag fört bevisningen till den gräns, öfver hvilken den under närvarande förhållanden icke tyckes kunna skrida. Jag framställer nämligen min anslutning till den teori, som jag upptagit efter Maurer, med det förbehåll, att jag anser, att fullständiga bevis för en teori om den nordiska juryns uppkomst ännu ej kunna framläggas, så länge man känner så litet om de ursprungliga förhållandena i den nord. rätten och de yttre omständigheter, som inverkat på bildandet och utvecklandet af detta institut.

Dessa förhållanden måste man äfven känna för att lyckas i att finna en spekulativ förklaring för juryns uppkomst i allmänhet, hvartill också åtskilliga försök blifvit gjorda. [2] Den teori, som synes mest sannolik, är den, som anser idéen om en friare bevisföring vara grunden till juryns uppkomst.

För hela den forngermanska rätten, såväl den nord- som sydgermanska, är den stränga formalismen i rättegången utmärkande. Ju mer det privata och offentliga lifvets former utvecklas, och ju mer med en stigande kultur individer och korporationer komma att allt oftare med sina intressen beröra hvarandra, desto mer skall naturligtvis denna formalism kännas hämmande och tryckande. Behofvet af en friare bevisföring gör sig då allt starkare gällande, och idéen om en sådan ger upphofvet till juryinrättningen. Denna idé är det, som i det frankiska riket föranleder det af Karolingerna anordnade inkvisitionsförfarandet, och det är sålunda den offentliga myndigheten, som inom detta rättsområde upptager denna idé och genomför densamma. Inom det nordiska rättsområdet gör sig äfven samma behof gällande, men här har ännu ej en stark offentlig myndighet utvecklats, och idéen om en friare bevisföring med jury upptages och genomföres här af folket sjelft, som här är rättslifvets skapare och utöfvare. Inom detta område blir sålunda juryn resultatet af en sedvanerättslig utbildning och ej af en lagstiftning. Det är under sådana förhållanden klart, att man inom detta område ej kan som inom det frankiska bestämdt uppvisa tiden för dess uppkomst.

---

[1] s. st. sid. 400. [2] se Brunner s. st. sid. 30—35.

Innehållsförteckning.

Sid.

Inledning . . . . . 1.

Första afdelningen: **Juryns sammansättning.**

1 kap. § 1. Namm och indelning . . . . . 3.

2 „ Bualkviden

§ 2. Granskapet . . . . . 5.

§ 3. Antalet . . . . . 9.

§ 4. Sättett och tiden för kallande af jurymän . . . . . 14.

§ 5. Vilkoren för jurymans kompetens, hans skyldigheter och rättigheter . . . 18.

§ 6. Bjargkviden . . . . . 20.

3 „ § 7. Godakviden . . . . . 23.

§ 8. Juryn vid *prestadómr* . . . . . 27.

4 „ § 9. Fangakviden . . . . . 28.

Andra afdelningen: **Juryns verksamhet.**

1 kap. Juryns förhållande till andra bevismedel:

§ 10. „ „ „ edgärdsmännen och partseden . . . . . 30.

§ 11. „ „ „ vitnena . . . . . 38.

2 „ § 12. Juryutsagan . . . . . 43.

3 „ § 13. Juryutsagans förhållande till domen . . . . . 48.

Tredje afdelningen: § 14. **Juryns ursprung** . . . . . 51.

Förkortningar.

Finsens editioner af handskrifterna till Grågås äro angifna med samma förkortningstecken, som han sjelf begagnar i sin ordbok till sista editionen. I a. och I b. äro sålunda 1 och 2 delen af editionen af år 1852, II är editionen af 1879 och III den af 1883.

Rättelser.

Sid.	2	rad.	6, 12 o 13	uppifrån	står	germanisk	läs	germansk
„	6	„	1	nerifrån	„	I 659	„	I b. 59.
„	7	„	2	„	„	I b. 1171	„	I b. 117.
„	16	„	14 o 15	„	„	*Vígsloði*	„	*Vígslóði*
„	36	„	14	uppifrån	„	anfört	„	anför
„	41	„	2	nerifrån	„	Hertsberg	„	Hertzberg

Några ojämnheter i stafning och kommatering, delvis uppkomna af, att författaren måst anlita olika personers biträde vid korrekturläsningen, torde läsaren benäget sjelf rätta.